

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň základní školy

Studijní obor Anglický jazyk - Občanská výchova

**ROZBOR A KOMPARACE HLAVNÍCH
ANARCHISTICKÝCH PROUDŮ
ANALYSIS AND COMPARISON OF THE
MAIN ANARCHIST CURRENTS**

Diplomová práce: 11-FP-KFL-224

Autor:

Ivana Lukešová

Podpis:

.....

**Vedoucí
práce:**

Mgr. Ing. Martin Brabec, PhD.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
78	21 529	5	-	38	6

V Liberci dne: 24. 4. 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Rozbor a komparace hlavních anarchistických proudů
Jméno a příjmení autora: Ivana Lukešová
Osobní číslo: P06100019

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 24. 04. 2011

Ivana Lukešová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, PhD., který mi byl po celou dobu velmi ochotně nápomocen, za odborné vedení a rady, které velkou měrou přispěly k napsání mé diplomové práce.

Zároveň bych ráda vyjádřila velké poděkování své rodině, která mi byla po celou dobu velkou oporou.

Anotace

Diplomová práce pojednává o anarchismu a jeho třech hlavních směrech - mutualismu, anarchokomunismu a anarchosyndikalismu. Práce rozebírá a analyzuje tyto směry z hlediska jejich pohledu na stát, ekonomiku, náboženství a svobodu a věnuje se i jejich hlavním představitelům. Následně práce ukazuje, jak se tyto směry mezi sebou v jednotlivých bodech odlišují, či naopak shodují.

Klíčová slova

Anarchismus, anarchie, mutualismus, anarchosyndikalismus, anarchokomunismus, stát, ekonomika, náboženství, svoboda.

Anotation

Graduation thesis is about anarchism and its three main movements - mutualism, anarchokomunism and anarchosyndicalism. The thesis pursues those movements in view of the state, economy, religion and freedom including their main representatives. Subsequent work shows how similar or different these trends are.

Key words

Anarchism, anarchy, mutualism, anarchokomunism, anarchosyndicalims, state, economy, religion, freedom.

Obsah

1. ÚVOD	9
2. ANARCHISMUS	10
2.1 PŘEDMLUVA	10
2.2 CHARAKTERISTIKA	12
3. HLAVNÍ SMĚRY ANARCHISMU	16
3.1 MUTUALISMUS	16
3.1.1 Úvod	16
3.1.2 Hlavní představitel - Pierre-Joseph Proudhon	17
3.1.3 Mutualismus a stát	19
3.1.4 Mutualismus a ekonomika	20
3.1.5 Mutualismus a náboženství	26
3.1.6 Mutualismus a svoboda	27
3.2 ANARCHOKOMUNISMUS	28
3.2.1 Úvod	28
3.2.2 Hlavní představitelé	29
3.2.2.1 Michail Alexandrovič Bakunin	29
3.2.2.2 Petr Kropotkin	32
3.2.3 Anarchokomunismus a stát	33
3.2.4 Anarchokomunismus a ekonomika	37
3.2.5 Anarchokomunismus a náboženství	40
3.2.6 Anarchokomunismus a svoboda	42
3.3 ANARCHOSYNDIKALISMUS	44
3.3.1 Úvod	44
3.3.2 Hlavní představitelé	45
3.3.2.1 Georges Sorel	45
3.3.2.2 Rudolf Rocker	46
3.3.3 Anarchosyndikalismus a stát	49
3.3.4 Anarchosyndikalismus a ekonomika	51
3.3.5 Anarchosyndikalismus a náboženství	54
3.3.6 Anarchosyndikalismus a svoboda	55

4. KOMPARACE A ZHODNOCENÍ HLAVNÍCH SMĚRŮ	57
4.1 POHLED NA STÁT	57
4.2 POHLED NA EKONOMIKU	61
4.3 POHLED NA NÁBOŽENSTVÍ	65
4.4 POHLED NA SVOBODU	67
5. ZÁVĚR	70
6. POUŽITÁ LITERATURA.....	73
6.1 TIŠTĚNÉ DOKUMENTY.....	73
6.2 ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY.....	74
7. SEZNAM PŘÍLOH.....	78

1. Úvod

Při výběru námětu vhodného ke zpracování ve své diplomové práci jsem se neubránila myšlence, že by to mělo být téma, se kterým se možná denně setkáváme, zároveň se ale jedná o téma okrajové a informovanost veřejnosti o něm je nízká nebo povrchní. Zaměřila jsem se na oblast politiky, která je stále velmi diskutována nejen v médiích, ale i ve společnosti.

Lidé se o politiku a politické strany zajímají. Osobně se však domnívám, že u valné většiny z nás se tento zájem soustřeďuje na vládnoucí a parlamentní strany a o existenci jiných politických směrů a stran se dovídáme většinou jen z hlasovacích lístků pár dní před volbami. Jedním z těchto směrů na periferii zájmu veřejnosti je anarchismus a právě tuto politickou ideologii jsem se rozhodla zpracovat na následujících stránkách.

Cílem této práce je charakterizovat hlavní anarchistické proudy, rozebrat je a porovnat.

V úvodu své práce se zaměřím na obecnou charakteristiku, vznik a vývoj tohoto směru.

V hlavní části se budu věnovat každému jednotlivému proudu zvlášť. Neopomenu nejdůležitější představitele, kteří stáli u vzniku toho daného směru a kteří při jeho vývoji sehráli významnou úlohu. Každý směr rozeberu s ohledem na historické pozadí, ve kterém vznikl. Podíváme se, jak se stavěl ke státu, ekonomice, náboženství a svobodě.

Na základě těchto poznatků provedu v poslední části své práce porovnání rozebíraných směrů - v čem jsou si podobné, v čem se naopak liší, či si odporují.

2. Anarchismus

2.1 Předmluva

Ačkoliv se lidé s pojmem anarchismus setkávají často, nebyla jsem si jista, do jaké míry dokáží tento pojem pojmenovat a vysvětlit. Nejasná představa o tomto politickém směru provázela mne stejně jako členy mé rodiny a tak, abych se dozvěděla, jaké představy panují o této ideologii ve společnosti, vytvořila jsem krátký dotazník se třemi otázkami a požádala dvacet lidí z mého okolí o jeho vyplnění. Zaměřila jsem se na dvě věkové skupiny - 18 - 30 let a 40 - 50 let. První skupinu tvoří studenti vysokých škol a druhou skupinou jsou lidé v produktivním věku. Výsledek pro mě nebyl až takovým překvapením a v podstatě potvrdil mou domněnku o nízké informovanosti veřejnosti v oblasti tohoto politického směru.

Můj dotazník obsahoval tři otázky: *Co znamená pojem anarchismus? Co znamená pojem anarchosyndikalismus? Které představitele anarchismu znáte?* O anarchismu samotném lidé ještě představu mají. Většinou tento pojem správně spojují s bezvládním, hlubší informace ale nemají. To ostatně dokazují odpovědi na druhé dvě otázky. Anarchosyndikalismus už je lidem velmi vzdálený, většina dotazovaných se s tímto pojmem nesetkala, ostatní nedokáží vysvětlit jeho význam. Co se týká představitelů, ani zde jsem se nesetkala s uspokojivou odpovědí. Otázka byla buď vynechána, nebo jsem rovnou našla jednoznačnou odpověď *Nevím*. Rozhodla jsem se tedy napsat práci, která by laika touto ideologií provedla.

Musím přiznat, že téma anarchismus jsem si nevybrala jen z důvodu, abych mohla zájemci poskytnout svou práci ke studiu a zároveň ho informovat o této problematice. Není tomu tak dávno, kdy byla v médiích probírána zpráva o pražském squatu Milada, který se nachází na Praze 8. Skupina mladých lidí - squatterů - obsadila již v roce 1997 neobydlenou vilu a pobývali tam téměř až do současnosti. Majitel, v tomto případě Ústav pro informace ve vzdělávání, nařídil squatterům, aby vilu opustili kvůli dlouhodobým stížnostem na hluk a nepořádek. Skupina odmítla, zabarikádovala se v domě, na střeše a odmítala odejít. Akce

skončila úspěšně pro majitele. Byla přivolána policie, která zasáhla a squattery vystěhovala.

Proč však popisuji tento případ? Velice mne zaujal především v záporném slova smyslu. O anarchismu jsem tenkrát věděla jen velmi málo a o politických cílech těchto lidí ještě méně. S mým narůstajícím zájmem o tento případ jsem si však všimla jejich provázanosti. V podstatě nemám nic proti jejich životním názorům. Vadí mi ale způsob jejich prosazování. V souvislosti s články, které jsem četla a reportážemi, které jsem viděla, mne napadají následující otázky. V časopise A-kontra se objevil článek na téma „Squaterství je hodnota, ne zločin“, kde mne zaujala věta: „V čem spočívá „společenská nebezpečnost“ (nutná podmínka pro označení činu za trestný) proměny prázdného domu v kulturní a společenské centrum? Není v čase krize, zvyšujících se nájmu a rostoucího počtu bezdomovců společensky nebezpečné spíše nechávat domy prázdné a spekulovat s nimi?“ Pohled na fotografie a videa z vily ve mně ale zanechal jen pocit odporu. Jak může někdo vydávat pobyt v tomto domě za snahu o vytvoření kulturního centra a přitom z nádherné vily udělat příbytek, kde je slovo hygiena a pořádek cizími slovy a neznámými pojmy? Jak mohou tito lidé tvrdit, že squaterství je hodnota a ujišťovat spoluobčany, že „squateři se věnují jejich opravám, kulturnímu programu, spolupráci s místními nebo podpoře znevýhodněných skupin (hledání prostoru pro migranty, vaření bezdomovcům)?“¹

Dospěla jsem k závěru, že ačkoliv se tito lidé prohlašují za anarchisty, v mnoha případech mají ke skutečným myšlenkám a principům této ideologie daleko, nebo je pouze překrucují a využívají ve svůj prospěch. To potom vede k tomu, že samotná ideologie anarchismu je mezi většinovou veřejností vnímána negativně jako snaha o porušení řádu a vytvoření chaosu. A protože i moje představy o tomto hnutí podlehly tomuto dojmu, rozhodla jsem se, že směry anarchismu rozeberu a důkladně se seznámím s jejich pravým významem.

¹ KOLEKTIV SQUATU MILADA, *Squaterství je veřejně prospěšná práce, ne zločin.*

2.2 Charakteristika

Než se začneme zabývat hlavními směry anarchismu, je třeba blíže objasnit samotný název této ideologie. Slovo anarchie pochází z řečtiny a jeho doslovný překlad je bezvládí, kdy *arché* znamená vládu, velení. Anarchismus je tedy odmítání státu, tím samozřejmě i vlády a jakékoliv autority, která je s těmito formami nerozlučně spjata.

Prvotní význam tohoto slova bylo něco kritického či negativního a dodnes se na něj takto pohlíží. Anarchismus je běžně chápán jako prosazování nepořádku a chaosu, ovšem anarchisté se s takovým viděním své filosofie nehodlají smířit a rázně toto přirovnání odmítají. Stoupenci anarchismu se snaží o zrušení státní moci, o vytvoření bezstátní společnosti, kde nebude v hlavní roli stát a vláda. Jsou přesvědčeni, že jakákoli politická moc je zbytečná a zároveň špatná. Stát je chápán jako donucovací prostředek, před nímž se nedá utéci. Je upozaděna, snad by se dalo říci i znemožněna, autonomie člověka, která je pro anarchismus klíčovou hodnotou. Zastánci tohoto směru jsou přesvědčeni, že lidé jsou schopni přirozeně udržovat řád a pořádek ve společnosti, kde žijí a není tedy vůbec nutný žádný zásah jiné autority, v tomto případě státu. Hlavním tématem, které je typické pro anarchismus, je tedy „proti státu“. Cílem je dosáhnout bezstátní společnosti, která by byla schopna spravovat všechny své záležitosti dobrovolně, bez jakýchkoliv donucovacích prostředků.

Nenechme se však mýlit, že se anarchismus zaměřuje jen a pouze na negaci státu. Jako odpůrci jakékoliv autority se tedy stoupenci anarchismu staví stejně jak k vládě, tak i k náboženství. Bůh jako autorita je anarchisty také velmi často zatracován a odmítán. Jacques Prévert (1900 - 1977), sympatizující s názory anarchistů, ve své básni „Náboženství“ ze sbírky poezie „Slova“ napsal: „Otče náš, jenž jsi na nebesích, zůstaň tam a my zůstaneme zde na Zemi, která je někdy tak krásná.“ Tímto veršem je krásně, ovšem samozřejmě velmi okrajově, popsán postoj anarchisticky smýšlejících jedinců k náboženství.

Anarchistické myšlenky jsou založeny na zásadách, o nichž lze s jistou nadsázkou říci, že jsou pro anarchisty jejich Biblí. V díle Alberta Meltzera *Anarchismus - Argumenty pro a proti*² jsou tyto zásady popsány takto:

Lidé se rodí svobodní

Naše práva jsou nezcizitelná. Každá osoba zrozená do světa je dědicem všech předcházejících generací. Celý svět je náš právem daným již samotným narozením. Povinnosti vnucované coby závazky či ideály jako patriotismus, povinnosti vůči státu, uctívání Boha, podřízení se vyšším třídám nebo autoritám a ohled na zděděná privilegia jsou lži.

Je-li člověk svobodný, otroctví je vraždou

Nikdo není dost dobrý na to, aby ovládal kohokoli jiného. Netvrdíme, že lidé jsou dokonalí, nebo že pouze jejich přirozené dobrotě (nebo jejímu nedostatku) by mělo (nebo nemělo) být umožněno vládnout. Vláda jako taková zapřičiňuje zneužívání. Neexistují nadlidé nebo privilegované třídy stojící nad "nedokonalými lidmi" a schopné nebo povolané vládnout nám ostatním. Podříditi se otroctví znamená vzdát se života.

Je-li otroctví vraždou, vlastnictví je krádež

Skutečnost, že lidé nemohou převzít své přirozené dědictví znamená, že jeho část jim byla odebrána, ať už pomocí síly (starým, legalizovaným zábohem čili krádeží) nebo podvodu (přesvědčováním, že stát nebo jeho sluhové nebo třída vlastníci zděděný majetek jsou oprávněni k privilegiím). Všechny současné systémy vlastnictví znamenají, že někteří lidé jsou připraveni o výsledky své práce. Je pravda, že ve společnosti konkurence pouze vlastnictví nezávislých prostředků umožňuje člověku být svobodný od ekonomiky (to měl na mysli Proudhon, když, obraceje se k samozaměstnavatelskému řemeslníkovi, řekl, že „vlastnictví je svoboda“, což na první pohled působí jako popření jeho výroku o tom, že je krádeží). Ale princip vlastnictví, který se dotýká celé komunity, je na samém základě nerovnosti.

² MELTZER, A., *Anarchismus: Argumenty pro a proti*, s. 8

Je-li vlastnictví krádež, vláda je tyranií

Pokud akceptujeme princip socializované společnosti a zrušíme dědičná práva a vládnoucí třídy, stát se stane zbytečným. Pokud je stát zachován, zbytečná vláda se stane tyranií, protože vládnoucí těleso nemá žádnou jinou možnost jak udržet svou moc. "Svoboda bez socialismu je vykořisťování, socialismus bez svobody je tyranie" (Bakunin).

Je-li vláda tyranií, anarchie je svobodou

Ti, kdož používají slovo „anarchie“ ve významu nepořádku nebo špatné vlády nejsou nekorektní. Pokud považují vládu za nezbytnou, pokud se domnívají, že nemůžeme žít bez vládních úřadů řídících naše záležitosti, pokud se domnívají, že politici jsou nezbytní pro naše blaho, a že bychom se neuměli chovat společensky bez policie, pak mají pravdu za předpokladu, že anarchie znamená opak toho, co garantuje vláda. Ale ti, kdo jsou opačného názoru a pokládají vládu za tyranii, mají také pravdu v označování anarchie a ne vlády za svobodu. Pokud je vláda zachováním privilegií, vykořisťování a neefektivity distribuce, pak je anarchie pořádkem.

Základní dělení anarchismu je na individualistický a kolektivistický. I když není individualismus předmětem mé práce, je třeba, aby si čtenář udělal alespoň všeobecnou představu o daném směru.

Anarchoindividualismus, jak už sám název napovídá, se ve svých základech zabývá autonomií jedince. I když se jeho myšlenky dosti shodují s liberalismem - politický směr či filosofický pohled založený na tvrzení, že svoboda je prioritní politická hodnota - přesto je mezi těmito dvěma ideologiemi rozdíl. Anarchisté jsou přesvědčeni, že je možné vést život bez dohlížejího aparátu, v tomto případě vlády, a mohou žít spokojeně v harmonii, aniž by je vedl někdo shora. Liberálové naopak nejsou přesvědčeni, že mohou jednotlivci žít v bezstátní společnosti, i když je pro ně svoboda jednotlivce na prvním místě. Je třeba minimálního státu, který bude jen dohlížet a v případě nepokojů, krádeží, vraždy či znásilnění apod. zasáhnout, aby nebyla ohrožena svoboda ostatních. Dalším rozporem mezi těmito směry je moc vlády. Liberálové jsou přesvědčeni, že ji lze omezit a mít ji pod kontrolou, pokud budou vytvořeny ústavní a zastupitelské instituce. Instituce by chránily jednotlivce tím, že budou kontrolovat a omezovat moc státu. Právě volby

jsou prostředkem k tomu, aby se vláda snažila spravovat společenské záležitosti co nejdůkladněji a nejzodpovědněji a vedoucí strana mohla být znovu zvolena a byla jí projevena důvěra. Oproti tomu anarchisté neuznávají žádnou formu vlády. „Konstitucionalismus a demokracii pokládají za pouhou fasádu, za níž se skrývá holý politický útlak.“³ Anarchisté považují stát za omezování a útok na svobodu jedince.

V anarchokolektivismu, na rozdíl od anarchoindividualismu, může být spatřována podobnost se socialismem. Zjednodušeně můžeme říci, že abychom dospěli k anarchistickým závěrům, dovedeme socialistický kolektivismus do krajnosti.

Kolektivistické myšlenky jsou založeny především na tom, že námaha kolektivu, čili celé skupiny lidí má větší hodnotu, ať už praktickou či mravní, než pokud něco vytváří jedinec sám, což vede k sobeckosti. Kolektivistický anarchismus je tedy založen na lidské solidárnosti a schopnosti kooperace a spolupráce, ve kterou anarchisté věří. Lidé tudíž nepotřebují kontrolu vládou, jsou schopni vést život ve společnosti harmonicky pospolu. Vláda místo svobody nastoluje útlak, což je pro anarchisty nepřijatelné.

Co se týče anarchistických myslitelů, „sice jim nestály sochy na náměstích jako čelným bolševikům, ani neseděli na vyhřátých křeslech v parlamentu jako sociální demokraté i bolševici, a jejich knihy, pokud se vůbec dostaly do knihoven, tak z nich byly vesměs vyřazeny, zato se ale nezpronevěřili svým ideálům a jejich spisy pro ně neznamenal jen rétorickou zbraň v politickém boji, ale byly pro ně skutečným vyjádřením jejich názorů, za kterými stáli i přes četné pronásledování, nepřízně osudu apod., a nezřídka za ně obětovali i svůj život.“⁴

Kolektivistický anarchismus se dělí na tři hlavní proudy. Mutualismus, anarchosyndikalismus a anarchokomunismus. Více o těchto směrech se čtenář dozví v následujících kapitolách.

³ HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, s. 199

⁴ ROCKER, R., *Anarchismus a anarchosyndikalismus*, s. 5

3. Hlavní směry anarchismu

3.1 Mutualismus

3.1.1 Úvod

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, kolektivistický anarchismus se dělí na tři hlavní směry, které budu ve své práci dále rozebírat.

Z chronologického hlediska je prvním z nich mutualismus, který se objevil v první polovině 19. století. Mutualismus je „systém regulérní a spravedlivé směny, který jednotlivcům a skupinám umožňuje smlouvat, a tak obchodovat se zbožím a službami, aniž by přitom usilovali o zisk a vykořisťovali.“⁵

Veškerá sociální interakce by byla dobrovolná, vzájemně výhodná a harmonická a nepotřebovala by žádnou regulaci či zásahy státu. Takto je možné pohlížet na mutualismus, ovšem také se dá říci, že „Proudhon navrhoval mutualismus jako alternativu ke kapitalismu i k socialismu. Mutualismus nebyl schématem, byl založen na pozorování existujících společností založených na vzájemné pomoci a družstev vytvořených dělníky v Lyonu. Ale kooperativní sdružení ve výrobě byla vhodná pouze za určitých podmínek - ve velkovýrobě.“⁶ (...) ...mutualismus chce, aby se lidé sdružovali jen do té míry, do jaké to vyžadují požadavky výroby, lacinost zboží, potřeba spotřeby a zabezpečení samotných výrobců, tedy v těch případech, kdy se veřejnost nemůže spolehnout na soukromý průmysl... To a ne systematizovaný názor... stranický duch nebo zbytečná sentimentalita sjednocuje zainteresované lidi. (...) V případech, kdy si výroba vyžaduje rozsáhlou dělbu práce, je nutné vytvořit SDRUŽENÍ mezi pracujícími...protože bez toho by zůstali rozdělení na podřízené a nadřízené, z čehož by vznikly dvě průmyslové kasty pánů a námezdně pracujících, nesrovnávající se svobodnou a demokratickou společností. Ale tam, kde může být výrobek získán akcí jedince nebo rodiny... není důvod vytvářet sdružení.⁷

⁵ HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, s. 195

⁶ GAMBONE, L., *Proudhon a anarchismus: Proudhonovo libertinské myšlení a anarchistické hnutí*.

⁷ GAMBONE, L., *Proudhon a anarchismus : Proudhonovo libertinské myšlení a anarchistické hnutí*.

I když je ale mutualismus částí anarchokolektivismu, nemají spolu moc společného. Mutualismus se snaží o individuální vlastnictví majetku, přičemž kolektivismus o kolektivizaci majetku a průmyslu. Dalo by se říci, že mutualismus neupřednostňuje ani jednice, ani kolektiv, ale zdůrazňuje myšlenku, že nejdůležitější je potřeba a nezáleží na tom, zda její uspokojení naplní jen jedinec či celý kolektiv. Dbá se na to, aby forma, kterou se bude k cíli docházet, byla co nejefektivnější a nejúčelovější.

V této kapitole si představíme představitele a zastánce mutualismu, zaměříme se na vztah mutualismu k vlastnictví, ekonomice, náboženství a svobodě. Nahlédneme do všech těchto sfér a přiblížíme si myšlenky stoupenců mutualismu.

3.1.2 Hlavní představitel - Pierre-Joseph Proudhon

Ačkoliv příznivců či myslitelů, kteří sdíleli myšlenky mutualismu, bylo mnoho, ve své práci se zaměřím především na jednoho, který největší měrou zasáhl do vzniku tohoto směru a jeho názory rozpoutaly mnoho debat. Podívejme se na jednoho z nejvýznamnějších představitelů mutualismu a povězte si o jeho životě a směrech, kterými se v průběhu života ubíral.

Pierre-Joseph Proudhon se narodil 15. ledna 1809 v Besanconu ve Francii a byl nejstarším z pěti dětí. Finanční situace rodiny byla velice špatná a tak měl Proudhon dosti chudé dětství. V roce 1820 začal studovat na Colege Royal v Besanconu, ovšem právě kvůli nedostatečným financím musel školu opustit a vyučil se tiskařem. Poté až do roku 1830 pracoval jako korektor v tiskárně. Později pracoval jako typograf ve Francii a Švýcarsku a práce ho natolik bavila, že si chtěl otevřít vlastní tiskárnu. Tento plán mu nevyšel. O pár let později však Pierre-Joseph získal stipendium na akademii v Besanconu a díky tomu mohl roku 1838 až 1842 studovat v Paříži.

Již od roku 1840 začal Proudhon psát svá díla, která se stala později velmi známými. Jako první napsal své, dalo by se říci, nejvýznamnější dílo Co je vlastnictví? Zkoumání principu práva a vlády (Qu'est-ce que la propriété? Recherches sur le principe du droit et du gouvernement). Roku 1842 napsal

Varování vlastníkům (Avertissement aux Propriétaires). O dva roky později vyšlo další dílo pod titulem O vytváření řádu u lidstva aneb Zásady politické organizace (De la Création de l'Ordre dans l'Humanité ou Principes d'organisation politique), roku 1846 přišla na svět práce známá pod názvem Systém ekonomických protikladů anebo Filosofie bídy (Système des Contradictions Économiques ou Philosophie de la Misère). Proudhon napsal také dvě brožury na téma Řešení sociální otázky (Solution du Problème social), které vyšly roku 1848 a rok nato následovala jeho autobiografie Vyznání revolucionáře (Confessions d' un Révolutionnaire). Rok 1851 byl rokem pro dílo Myšlenka revoluce 19. století (Idée generale de la Révolution ou 19. Siècle) a o sedm let později napsal třísvazkovou práci O spravedlnosti v revoluci a církvi (De la Justice dans la Révolution et dans l'Eglise). Dílo O federativním přístupu a nutnosti znovu vybudovat revoluční stranu (Du Principe fédératif et de la nécessité de reconstituer le parti de la révolution) napsal v roce 1863 a O politické schopnosti pracujících tříd (De la Capacité politique des classes ouvrières) jen o rok později.

Proudhon začal pracovat v novinách roku 1848 a téhož roku se dostal do Národního shromáždění. Své názory velmi jasně ukazoval při hlasování o nové ústavě Ludvíka Bonaparte, kdy byl jednoznačně proti. A byl proti jen proto, že to byla ústava.

Pierre-Joseph Proudhon zemřel 19. ledna 1865, kdy po sobě zanechal spoustu děl, která byla inspirací dalším generacím. Především jeho myšlenky ohledně soukromého vlastnictví a odmítání autorit byly podnětné pro další anarchisty. Ačkoliv měl však Proudhon velmi jasnou představu o tom, že není možné, aby jeden člověk převažoval nad druhým, jeho vztah k ženám vypovídal o něčem jiném. Ženy pro něho byly podřízenými bytostmi, v čemž spatřuji hlavní rozpor s tím, co prezentoval a za čím si stál.

Pierre-Joseph Proudhon byl prvním, kdo se oficiálně nazval anarchistou a také „je považován za prvního vlivného teoretika anarchismu hodného toho jména“⁸. Hlavními směry, kterými se Proudhon zabýval, byla filosofie, historie a politická ekonomie, a těmito tématy se také zabýval ve svých pracích. On i jeho díla byla velkým přínosem do budoucí anarchisty.

⁸ FABER, C., *Anarchismus: příběh revolty*, s. 14.

3.1.3 Mutualismus a stát

Opět se zde musíme zaměřit na Pierra-Josepha Proudhona, pro kterého, jako prvního oficiálního anarchistu, znamenala jedinou správnou formu vlády anarchie. Neustále v sobě nosil přesvědčení, že jediným možným způsobem, jak dosáhnout svobody, je odstranění státu a jeho nahrazení malovýrobci pracujícími na základě svobodné smlouvy. Autorita státu, útlak nižší třídy vládnoucí mocí či vykořisťování bohatšími je zlo, které je třeba zničit. Panství člověka nad člověkem je nepřípustné.

Jelikož byl tento slavný mutualista proti soukromému vlastnictví a prosazoval jeho negaci, zároveň tak poukázal na fakt, že s tím je nutně spojena i negace autority, v tomto případě státu a vlády. Prohlásil, že „anarchie, nepřítomnost každého panovníka, každého suveréna, to je taková vládní forma, k níž se denně přibližujeme, která se pro nás stává zakořeněným zvykem, abychom brali člověka jako pravidlo a jeho vůli za zákon.“⁹ Z tohoto výroku je tedy naprosto zřejmý postoj nejen Proudhona, ale následně všech mutualistů, kteří se s těmito postoji ztotožnili. Ovšem negativní postoj ke státu neznamena, že se mutualisté stejně dívali i na otázku zákona. Zákon je jako autorita přijatelný, pouze však v rámci nutnosti, aby svoboda každého jedince nebyla potlačena, ale zároveň aby hranice zákona jasně dávaly najevo, kam člověk zajít nesmí, případně kde už nastává narušení svobody druhých.

Veškeré myšlenky mutualistů nepochybně vychází ze socialismu a tak se stále zaobírají možností nastolení volného socialismu, tedy sociální rovností a spravedlností a především likvidací společenských tříd, které jsou nepřijatelné nejen pro socialisty, ale i pro anarchisty. Právě třídní rozdíl se snaží mutualisté rozbít, aby zanikla veškerá vláda člověka nad člověkem, kdy jeden ze zmíněných je svou mocí v převaze. Společnost nemůže být postavena na tom, že se rozdělí do několika skupin, přičemž každá bude mít jiné možnosti. Možnosti ve smyslu moci (kdy se jednomu dostane privilegia a bude mít moc nad druhým) či množství majetku (není možné dopustit, aby jeden nahromadil více bohatství než druhý, který strádá). Anarchie, čili nepřítomnost panství, je správná forma vlády a zde je třeba zmínit, že mutualisté (obecně i všichni anarchisté) odmítali, aby jim někdo

⁹ TOMEK, V.; SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 82

vládl a zároveň tak nechtěli být těmi, kdo by měl vládnout někomu jinému. Rovnost především.

Pierre-Joseph Proudhon i jeho následníci prosazovali asociaci ve společnosti, tedy sdružování jednotlivců či skupin, ovšem vše založené na jejich dobrovolném jednání a svobodném rozhodnutí. Zároveň však trval na tzv. společenské smlouvě, která by v žádném případě neměla být uzavřena mezi jedincem a vládou, či nějakou autoritou, ale jen a pouze mezi jednotlivci a právě takovou smlouvou se může dosáhnout skutečného společenství. Lidé uzavřou jistou smlouvu mezi sebou, tudíž budou i organizovat své životy a z dobré vůle budou pracovat a žít pospolu v míru. Nelze opomenout společné pracovní úsilí, kterého se všichni zúčastní a bude se vyrábět pro blaho všech. Veškeré tyto myšlenky nás tudíž vedou opět na začátek této kapitoly, čili k negativnímu postoji mutualistů ke státu i autoritě obecně. Ovšem podívejme se na pojem Republika, které pro Proudhona nemělo stejný význam jako stát. Pokud by Republika vznikla na základě společenských smluv, nahradila by tak stávající režim zákonů a tak by byla zřízena vláda lidu, čili by vznikla svrchovanost lidu, pak by to bylo dle představ mutualistů. Každý člověk by v této republice byl králem, jelikož by každý měl stejnou moc a tak by vládl každý sám nad sebou. Pak by se stala republika pozitivní anarchií, tedy by nevznikla podřízenost svobody pořádku (jako v konstituční monarchii), ani svoboda uvězněná do pořádku (jako u provizorní vlády). Svoboda, jako hlavní důvod společenské smlouvy, by neomezovala a tak by se stala matkou pořádku.¹⁰ Jednoznačně je tedy na republiku pohlíženo o poznání lépe, ale je třeba mít stále na mysli, že stát je brán velmi negativně a mutualisté se vždy snažili toto zlo odstranit.

3.1.4 Mutualismus a ekonomika

Ekonomika, chcete-li konkrétně vlastnictví, bylo jedním z hlavních témat, kterým se Proudhon věnoval a je tedy nezbytné se nad tímto problémem více pozastavit.

¹⁰ MACEK, J., *Socialismus*, kapitola VII.

Když se podíváme zblízka na vztah mutualismu a vlastnictví, tedy jak příznivci mutualismu řeší otázku vlastnictví, nemohu se neobrátit opět na Pierra-Josepha Proudhona, který se tímto problémem zabýval v díle *Co je vlastnictví? Zkoumání principu práva a vlády* z roku 1840. Proudhon prohlásil, že by rád zkoumal vlastnictví, základy státu a jeho institucí. Jak si předsevzal, tak také plnil. Pro pochopení je zde myšlenka, kterou Proudhon uvádí na počátku své práce: „Kdybych měl odpovědět na otázku Co je otroctví?, má odpověď by krátce zněla Otroctví je vražda a mé myšlenky by byly pochopeny. Není zapotřebí žádného dalšího argumentu, abych ukázal, že násilí, které rdousí myšlenky, vůli a osobnost člověka, je násilím na život a na smrt, a že tedy zotročovat člověka je totéž jako ho vraždit. Proč bych tedy na otázku Co je vlastnictví? nemohl odpovědět, že Je to krádež!, aniž bych zůstal nepochopen, když vlastně tato druhá věta je pouze přeformulování té první?“¹¹ Tato Proudhonova myšlenka byla zkrácena a zjednodušena do výrazu známého jako „Vlastnictví je krádež“, který se později v anarchistické společnosti používal velmi často. Proudhon tímto odsoudil systém ekonomického vykořisťování založeného na akumulaci kapitálu. Jak si však tuto větu správně vyložit? „Celý vtip jeho věty je v tom, že slovem vlastnictví rozumí právo na nezasloužený důchod nebo výnos, jak se také vskutku v praxi vyskytuje. Vlastnictvím nazývá "právo užívatí a dle libosti nakládati statkem bližního, plodem píce a práce bližního". Zato statky vzniklé vlastní zásluhou něčí považuje zrovna za rozšíření vlastní osobnosti a vládu nad nimi považuje za tak samozřejmou jako vládu nad sebou samým. Nakládati volně s věcmi vyrobenými nebo zaslouženými považuje Proudhon za nezbytnou součást lidské svobody a svobody si váží nejvíc ze všeho, co člověk v životě může mít.“¹²

V porovnání například s Karlem Marxem (1818-1883), Proudhon nebyl proti všem formám soukromého majetku. Například ke švýcarským hodinářům vzhlížel, jelikož spravovali své záležitosti na základě vzájemné spolupráce a jejich nezávislost a iniciativa byla pro něho obdivuhodná. Marx byl původně velmi nadšen tímto Proudhonovým dílem, dokonce ho ve svém díle *„Svatá rodina aneb Kritika kritické kritiky“* označil za první vědecký manifest francouzského proletariátu, ovšem později se vše otočilo a Marx na Proudhona ostře útočil. Když

¹¹ PROUDHON, P.J., *What is Property? An Inquiry into the Principle of Right and the Government*, s.38

¹² MACEK, J., *Socialismus*, kapitola VII.

se roku 1846 Marx snažil umluvit Proudhona k tomu, aby se stal dopisovatelem Neměcko-francouzských ročenek, které by sloužily pro budoucí mezinárodní diskuzi a spolupráci německých socialistů se socialisty francouzskými a anglickými, Proudhon souhlasil s nápadem a účelem této korespondence, ovšem zároveň měl mnoho námitek k Marxově přístupu: „Hledejme společně, budete-li chtít, zákony společnosti, způsob, jak se tyto zákony uskutečňují, pokrok, na jehož základě se k jejich odhalení dostáváme; ale chraňme se, probůh, poté, co jsme se zbavili všech apriorních dogmatismů, abychom prosím sami chtěli lidu přinášet doktríny; neupadněme do rozporu Vašeho krajana Martina Luthera, který poté, co odhodil katolickou teologii, začal ihned s ohlašování exkomunikací a kleteb zakládat protestantskou teologii. Již tři století je Německo zaměstnáno tím, aby zničilo Lutherovo přetírání. Nepřipravujme lidstvu nové úkoly novou maltou. Souhlasím z celého srdce s Vaší myšlenkou, aby jednou byly všechny názory předloženy; vedme dobrou a čestnou polemiku; dejme světu příklad moudré a obezřetné tolerance, ale chraňme se toho, abychom se vynořili jako vůdci nové intolerance, jen proto, že stojíme na čele hnutí: nepočínejme si jako apoštolové nového náboženství, ani kdyby toto náboženství bylo náboženstvím logiky, náboženstvím rozumu. Chtějme povzbudit, uvítat všechna otevřeně vyslovená stanoviska; kárejme ale všechna prohlášení, která něco vylučují“ (...) „Za této podmínky vstoupím s potěšením do Vašeho společenství, jinak ne!“ (...) „Také o jednom slově Vašeho dopisu musím učinit poznámku. Možná, že jste ještě toho názoru, že žádná reforma v současnosti není možná bez nějakého převratu, bez toho, čemu se dříve říkalo revoluce, a co dále není nic než jen otřes. Tento názor chápu, omlouvám, o něm bych rád diskutoval, neboť jsem ho sám dlouho sdílel, ale přiznám se Vám, že má poslední studia mě od něj zcela odvádějí. Myslím, že ho nemáme nutně zapotřebí k tomu, abychom uspěli a že proto revoluční čin nesmíme stavět jako prostředek reformy, protože tento údajný prostředek by byl zcela prostě výzvou k násilí, ke zvůli, zkrátka protikladem. Já vidím tento problém takto: Umožnit, aby díky určité ekonomické kombinaci vstoupilo do společnosti bohatství, jež ze společnosti uniklo prostřednictvím jiné kombinace. Jinými slovy: v politické ekonomii platí teorie vlastnictví, která se obrací proti vlastnictví, způsob, jak získat to, co vy, němečtí socialisté nazýváte společenství majetku a co já jsem se okamžitě rozhodl nazývat volnost, rovnost. Nyní myslím, že znám prostředek, jak tento problém v krátké době vyřešit. Dávám přednost

tomu, abychom vlastnictví ničili spíše palbou z ručnic, nežli abychom bartolomějskou nocí dali vlastníkům novou sílu. Moje příští práce, která je již z poloviny vytištěna, Vám o tom řekne více. Na tomto stanovisku, můj milý filozofe, dnes stojím, s výhradou, že se mohu mýlit ... Musím se Vám ještě mimochodem zmínit, že francouzská dělnická třída se mi zdá v podstatě právě tak pohotová. Naši proletáři mají takovou žízeň po vědění, že by velmi špatně nesli, kdyby se jim nenabízelo na uhašení žízně nic jiného nežli krev. Zkrátka, byla by to pro nás podle mého špatná politika, kdybychom mluvili jako anděl pomsty; přijde ještě dost neúprosných opatření; lid nepotřebuje být ještě zde zvláště napomínán.“¹³ Tímto dopisem bylo definitivně ukončeno přátelské dopisování mezi Proudhonem a Marxem, který bral tento dopis jako nepřijatelný a nikdy na něho neodepsal. Nejenže však skončilo dopisování, ale vzniklo i otevřené nepřátelství mezi těmito mysliteli.

Proudhon rozlišoval soukromé a osobní vlastnictví, přičemž vyzdvihoval to osobní. Osobní vlastnictví znamenalo záruku svobody jedince a bylo hlavní vizí co se týče společnosti svobodných jedinců. Oproti tomu soukromé vlastnictví viděl Proudhon jako zdroj vykořisťování, kdy jeden člověk mohl vlastnit tolik majetku, kolik jen chtěl, ovšem bylo to na úkor ostatních členů společnosti, kterým tímto bylo zasahováno do osobní svobody. Problém byl především v tom, že bylo velmi málo lidí, kteří si mohli tuto skutečnost dovolit. V otázce soukromého vlastnictví tedy docházelo k utlačování. Dle Proudhona „osobní vlastnictví je podmínkou společenského života; pět tisíc let soukromého vlastnictví dokazuje: soukromé vlastnictví je sebevraždou společnosti. Osobní vlastnictví je oprávněné; soukromé vlastnictví je protiprávní. Potlačte soukromé vlastnictví a zachovejte osobní vlastnictví.“¹⁴ Soukromé vlastnictví ve světě vyvolává jen násilí a tak se Proudhon snažil o nalezení takových principů, kdy by vlastnictví bylo učiněno společným, vedlo k rovnosti a v nejlepším případě k úplnému potlačení zisku. Podle Proudhona by měl být majetek vlastněn jednotlivci, kteří však tvoří skupinu, komunu, která bude majetek společně spravovat. Jedinou správnou a spravedlivou společenskou formou je podle Proudhona volná asociace, kdy se budou lidé společně sdružovat a spolupracovat. Společnost by měla být nastavena tak, aby dělba práce byla samozřejmostí, ale zároveň nepotlačovat

¹³ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 85

¹⁴ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 83

osobnost a svobodu jednotlivce: „Svoboda je rovnost, protože Svoboda existuje jen ve společenském stavu a mimo rovnost není žádná společnost. Svoboda je anarchie, protože ona nepřipouští panství libovůle, nýbrž pouze autoritu zákona, to znamená nutnosti. Svoboda je nekonečně rozmanitá, protože si váží každé vůle v hranicích zákona.“¹⁵

Proudhon byl kritikem vlastnictví, avšak z takového pohledu, kdy mohou „vlastníci výrobních prostředků přijít k nezaslouženému zisku, který jim umožňuje, aby odmítali dělníkům plný výtěžek jejich práce a tím ještě zvětšovali hospodářskou a sociální nerovnost ve společnosti. To znamená, že vlastnictví nutně vede k tomu, aby ostatní, tj. ti, kteří nejsou vlastníky, byli vykořisťováni.“¹⁶

Je tedy zřejmé, jaký postoj k tomuto problému Proudhon zaujímal. Byl proti jakékoli nadvládě člověka nad člověkem a anarchie pro něho byla jediným východiskem. Nebylo mu cizí přesvědčení, že se k vládě anarchismu společnost přibližuje každým dnem. Ovšem, dá se říci k vládě anarchismu? Spíše změňme tuto formulaci a řekněme, že anarchie je vládní forma, ke které se společnost přibližuje. Přesně takto popisoval svůj postoj k anarchii Proudhon: „anarchie, nepřítomnost každého panovníka, každého suveréna, to je taková vládní forma, k níž se denně přibližujeme, která se pro nás stává zakořeněným zvykem, abychom brali člověka jako pravidlo a jeho vůli za zákon“. „Vlastník, lupič, hrdina, suverén, neboť všechna tato pojmenování jsou synonyma, stanovuje zákon podle své vůle a nestrpí ani odpor, ani poručníkování, to znamená, že si zachovává zároveň zákonodárnou a výkonnou moc... Vlastnictví tedy vytváří nutně despotismus, vládu rozmaru, panství libovůle; to je tak vnitřně spojeno v podstatou vlastnictví, že stačí - abychom se o tom přesvědčili - vzpomenout si na to, co to vlastně znamená, a pozorovat poměry, které nás obklopují. Vlastnictví je právo užívání a zneužívání“.¹⁷

Dle Proudhona je politika věda o svobodě a tak je utlačováním veškeré panství člověka nad člověkem. Je tedy nezbytné se tomuto vyhnout a jen anarchie a řád dokáže nastolit svobodu jedinců.

Právě za doby Pierra-Josepha Proudhona, konkrétně roku 1848, vznikla idea mzdy, která měla být vyplácena v podobě pracovních poukázek. Byla snaha

¹⁵ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 83

¹⁶ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 82

¹⁷ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 82

o nalezení nějakého prostředku, který pokud možno ochromí kapitál a nevznikne nutnost vyvlastňování. Proudhon byl vždy proti násilí a zároveň se ho i obával. Jelikož viděl velmi špatně následky jakobínského znásilnění soukromého majetku, bylo třeba vymyslet něco, čím se nastolí systém spravedlivý pro každého. Proudhon tak chtěl nechtě podlehl ideji pracovních poukázek, díky kterým předvídal možnost zničení výnosnosti kapitálu, aniž by bylo znásilněno vlastnictví, které ukazovalo na jedinou ochranu proti nadvládě všemohoucího státu. Proudhon snil o takové organizaci společnosti, kde budou moci všichni vyrábět, ale zároveň dostanou celý výnos z jejich práce. Žádné dělení s kapitálem a žádné odevzdávání sebe samého a své svobody do rukou státu. Vznikla tak idea tzv. Lidové Banky.

Myšlenka Lidové Banky byla následující: „Představte si sto tisíc lidí, kteří mají od této banky společný úvěr, aby si mohli opatřit pracovní nástroje, stroje, místnosti pro různé průmyslové podniky a kteří dodávají svoje výrobky do společných skladů. Každý člen této společnosti dostane pracovní poukázku (bon), která představuje počet hodin strávených v dílně a každá věc ve skladištích nese nápis, udávající, kolik hodin vyžadovala její výroba. Poukázkou kupuje se zboží. Není žádného prostředníka a žádných výloh mimo minimálních na všeobecnou administrativu a udržování skladů. Dělník není více okrádán kapitalistou a dostává celý výnos svojí práce. Při této hypotéze není možno žádné hromadění kapitálu.“¹⁸ Jinak řečeno, dělník za svou desetihodinovou práci dostane zapláceno v plné výši, nebude tak odvádět žádné poplatky svému nadřízenému, majiteli půdy, kapitalistům či prostředníkům. Jediné, co musí dělník ze své mzdy odvést, je minimální poplatek na nezbytnou administrativu. Ačkoliv Proudhon nevěděl, jak takový projekt organizovat, myšlenka to byla velmi nápaditá a ze všech do roku 1848 zmiňovaných nejinteligentnější. Chtěl vyhlásit právo každého na veškeré bohatství, aby nikdo nevlastnil více než druhý a někdo neměl nic a tím tak „zaútočit“ na kapitalisty-vykořisťovatele. Také otázka mzdy, kterou navrhoval, se později probírala i u anarchokomunistů: „Mzda však - placená poukázkami, ne-li penězi - podle počtu pracovních hodin, zůstane. Říkají, že to bude zajištěním se proti povalečům a lenochům.“¹⁹

¹⁸ KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 34

¹⁹ KROPOTKIN, P., *Nová Doba*, s. 32

Ač se někomu může zdát, že v otázce ekonomiky měli mutualisté, konkrétně Proudhon, myšlenky srovnané a koncept, který přednesl, by se mohl uskutečnit, musím připomenout, že se převážná většina těchto myšlenek do praxe nikdy nedostala.

3.1.5 Mutualismus a náboženství

Anarchismus se obecně staví negativně proti víře, církvi a Bohu a tak lze tento postoj samozřejmě pozorovat i v jeho jednotlivých směrech. Výjimku tedy netvoří ani mutualismus. V dílech zabývajících se tímto proudem je možné zmínky o postoji mutualistů k náboženství rovněž zaznamenat.

Jelikož každá změna, lépe řečeno pokrok, či posun k lepšímu, musí být podle mutualistů postaven výhradně na negaci, zaměřme se v tomto případě na negaci náboženství. Mutualisté usilovali nejenže o odmítnutí veškeré autority, ale také se snažili zbavit svět dogmaticko-náboženských znaků a vůbec bojovali proti náboženskému dogmatismu obecně.

„Když Milton líčí první ženu, jak se zrcadlí ve studánce a láskyplně natahuje paže ke svému vlastnímu obrazu, jako by jej chtěla obejmout, vykresluje krok za krokem lidský rod. Tento bůh, k němuž se modlíš, člověče! Tento bůh, kterého jsi učinil dobrým, spravedlivým, všemocným, vševědoucím, nesmrtelným a svatým, jsi Ty sám: tento ideál dokonalosti je Tvůj obraz, očištěný v zápalném zrcadle Tvého vědomí. Bůh, příroda a člověk jsou trojím projevem jedné a identické podstaty; člověk, to je bůh sám, který přišel tisícerými evolucemi ke svému vědomí; v Ježíši Kristu se člověk cítí jako bůh a křesťanství je skutečně náboženstvím boha-člověka. Není žádný jiný bůh než ten, který od počátku říká: *Já*; není žádný jiný bůh, nežli *Ty*. ...To je poslední výsledek filozofie, která umírá, zatímco odhaluje tajemství náboženství a své vlastní.“²⁰ Tímto se Pierre-Joseph Proudhon vyjádřil k otázce Boha ve svém díle *Systém ekonomických protikladů*. Je tedy zřejmé, že náhled na podstatu boha a na jeho svrchovanost byl veden především snahou ujistit člověka, že on sám je sobě bohem. Nikdo jiný mu nesmí

²⁰ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 89

být autoritou a jedině tak může být svobodným, aniž by se musel obracet a zpovídat něčemu či někomu nadřazenému. Dle mutualistů je jakákoliv nadvláda člověka nad člověkem nepřijatelná, proč by tedy měla existovat svrchovanost Boha? Zvláště pokud kterákoliv forma nadvlády přináší viditelné nebezpečí, že tak člověk přijde o všechnu svou svobodu a stane se podřízeným, vykořisťovaným jedincem, bez nároku na vlastní rozhodování. Je tedy naprosto zřejmé, že pokud by došlo k absolutní absenci náboženství, pro většinu stoupenců mutualismu by tak nastal ideální stav.

3.1.6 Mutualismus a svoboda

Proudhon byl velmi rozčarován soudobou politickou situací a proto se jí intenzivně zabýval. Vyslovil se pro mutualismus, čili „systém družstevní výroby, jehož cílem není dosahování zisku, ale uspokojování potřeb, a organizovaný v rámci samosprávných obcí (komun).“²¹ Pierre-Joseph byl prvním, kdo začal spojovat myšlenky socialismu a neomezené svobody a byl přesvědčen, že lze vytvořit takový společenský pořádek, kde socialismus může být i úplnou svobodou, bez jakékoliv autority a utlačování státem či vládnoucí mocí. Proudhon byl proti jakémukoliv velkému kapitalistickému soukromému vlastnictví. Snažil se o to, aby našel řešení ekonomických a sociálních problémů co se týká spravedlivé směny mezi jednotlivými výrobci zboží na základě svobodné smlouvy. Jediným východiskem pro Proudhona je odmítnutí státu a nahrazení této podle něho nepotřebné autority malovýrobci, kteří budou pracovat na základě již zmíněné svobodné smlouvy. Je pravdou, že ať se Proudhon zabýval otázkou soukromého vlastnictví sebevíc, nikdy nepřekročil hranici kapitalismu.

Otázku svobody Proudhon krásně popsal slovy, kdy ji nazval rovností, jelikož svoboda může existovat pouze ve společenském stavu a mimo rovnost není žádná společnost. Svoboda je tedy anarchií, jelikož nepřipouští panství libovůle, nýbrž pouze autoritu zákona, čili nutnosti. Svoboda je nekonečně rozmanitá, protože si váží každé vůle v hranicích zákona.²²

²¹ HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, s. 195

²² TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci.*, s. 83

Otázka svobody se objevuje již od začátku této diplomové práce. Snaha o dosažení svobodného člověka tím, že se odstraní veškerá autorita vlády, ať už se jedná o vládu politickou (stát), ekonomickou (kapitál) či morální (náboženství), je dá se říci nejhlavnějším tématem, které je v řadách anarchistických příznivců neustále diskutováno. Zlikvidovat společnost, ve které je hierarchie, vláda, božství, ale zároveň menší autority ve smyslu třídního rozdělení, nebo jen majitele firmy, který je naším zaměstnavatelem a my se mu musíme podřizovat, jinak přijdeme o práci a tím i o příjem nezbytný pro přežití. Veškerá taková moc, která náleží vždy majetnějším či privilegovaným, je na seznamu nepřijatelností, které do představ mutualismu nezapadají a je třeba ji odstranit. Není možné, aby ve společnosti lidí, kteří si mají být ve všem rovni, mohlo dojít k vykořisťování člověka člověkem a tak mu byla odebrána jeho svoboda. Anarchie je tedy jedinou správnou formou vlády, která může zachránit, či skutečně nastolit, svobodu každého jedince.

3.2 Anarchokomunismus

3.2.1 Úvod

Anarchokomunismus, neboli také libertinský komunismus, je politický směr, který prosazuje a hájí beztřídní společnost, prosazuje společné žití v komunách - což je hlavní vizí komunismu, společně s odmítnutím jakékoli vládnoucí třídy či autority - což je typické pro anarchismus. Spojení těchto dvou směrů představuje myšlenky anarchokomunismu. Oproti klasickému anarchismu stavěl zájem společnosti nad osobní zájem jednotlivce, odmítal individuální teror a kladl důraz především na agitaci a působení morálního činitele. Odmítal však marxistické pojetí socialistické revoluce, diktatury proletariátu, politické organizace dělnické třídy v revoluční dělnické straně. Naproti tomu vyzdvihoval „sociální instinkt“ lidí a jejich schopnost dobrovolné organizace. Pro anarchokomunismus byl též charakteristický radikálně opoziční postoj k habsburské monarchii, antimilitarismu, protiklerikální stanoviska i boj za práva utlačovaných českých menšin v národnostně smíšeném pohraničí.

Ideje anarchokomunismu se nejvíce zpopularizovaly v Itálii a ve Španělsku, ovšem českým zemím se také nevyhnuly. I když anarchokomunistické hnutí nemělo pevnou organizační strukturu, bylo i v Čechách rozděleno do několika skupin, přičemž nejprve pod záštitou České anarchistické federace (1904 - 1914) a poté od roku 1914 Federace českých anarchistů-komunistů. Myšlenky prezentovali nejen severočeští horníci společně s částí pokrokové pražské inteligence (Česká strana národně sociální), ale také například Bohuslav Vrbenský (1882 - 1944) či S. K. Neumann (1875 – 1947), kteří vedli některé již zmiňované skupiny. V roce 1920 byl vytvořen Svaz komunistických skupin pod vedení právě S. K. Neumanna a následkem toho bylo podílení se na vytvoření KSČ (Komunistická strana Československa). Nyní existuje organizace, která se v Čechách zabývá myšlenkami anarchokomunismu, jíž je Anarchokomunistická alternativa.

Příznivci anarchokomunismu prosazovali kladnou stránku spolupráce a využití kolektivní energie. Aby mohlo společenství fungovat, je zapotřebí posílit sociabilitu a kooperaci jedinců, přičemž musí každý jednotlivec vykazovat značný sklon ke vzájemné spolupráci.

Zaměříme se nyní na myšlenky anarchokomunismu. Nejprve je třeba přestavit si hlavní představitele, kteří dali tomuto směru utříbené myšlenky a pohled na něj. Poté se podíváme na pohled tohoto směru na stát, ekonomiku, náboženství a následně neopomineme ani náhled na vztah mutualismu ke svobodě.

3.2.2 Hlavní představitelé

3.2.2.1 Michail Alexandrovič Bakunin

Tento významný myslitel 19. století se narodil 18. května 1814 v aristokratické rodině v Rusku, konkrétně v Tverské gubernii ve vesnici Prjamuchino. Jeho matka byla dcerou generála Muravjova a otec vzdělaný ruský šlechtic. Bakunin pocházel celkem z jedenácti dětí, byl nejstarším, ale i přes velký počet potomků dokázala rodina zajistit Bakuninovi vzdělání a dobrou výchovu k monarchii a pravoslavnému vyznání. Jako velmi mladý, bylo mu teprve čtrnáct

let, přihlásil se Michail na dělostřelecké učiliště do Petrohradu, kde strávil šest let a poté roku 1834 přešel do aktivní vojenské služby v Minské gubernii, později v Grodenské gubernii, v hodnosti praporčíka. Ovšem o pouhý rok později požádal Bakunin o odchod do výslužby a v Moskvě pracoval jako učitel matematiky. Netrvalo však dlouho a Bakunin se začal zajímat o filosofii, konkrétně německou a rozhodl se opustit rodné Rusko a odjet do Německa za účelem studia právě německé filosofie, přičemž jeho představa byla, že se později vrátí do Moskvy a bude se věnovat univerzitní kariéře. V roce 1842 ale z berlínské univerzity odešel a navzdory svým plánům se do Ruska již nevrátil. Plně si uvědomoval, že i „v Německu zůstává filozofie uzavřena v abstraktních koncepcích odtržených od reálného života.“ Místo filozofie se však Bakunin stále více věnoval sociálně politickému a kulturnímu dění a zřekl se myšlenky na univerzitní kariéru. Roku 1843 odjel Bakunin do Drážďan a posléze do Curychu. Zde se seznámil s německým revolucionářem a utopickým komunistou Wilhelmem Weitlingem. S tímto bývalým členem tajné revoluční organizace pařížského Svazu spravedlivých si Bakunin dopisoval a byl zastáncem jeho revolucionářského přístupu. Weitling byl však zatčen za přípravu své knihy Evangelium chudého hříšníka a jelikož se mezi jeho dopisy našly i takové, které obsahovaly Bakuninovo jméno, byl Michail Alexandrovič vyzván k návratu do rodného Ruska. Jelikož však odmítl a raději se vydal do Bruselu a Paříže, byl zbaven šlechtického titulu a všeho jmění a jako trest mu byly přikázány nucené práce na Sibiři. V Paříži se Bakunin setkal s Karlem Marxem či Pierrem-Josephem Proudhonem a právě s Proudhonem si velice rozuměl a velice oceňoval jeho názory ohledně svobody jedince, čili odmítání všeho, co tuto svobodu narušuje či omezuje. Bakuninovy revolučně demokratické myšlenky byly podpořeny názory Proudhona co se týče negativního postoje vůči státní moci a všem donucovacím prostředkům. Bakunin byl tak posedlý nezávislostí, že jeho prohlášení, že nezávislost je třeba i v Rusku, se nelíbila ruské vládě a ta požádala Francii o vyhoštění Bakunina ze země. Ten odešel do Bruselu.

V roce 1848 se Michail Alexandrovič vrací zpět do Francie a posléze odjíždí i do Prahy. Do Prahy zavítal díky Slovanskému sjezdu, na kterém také vystoupil jako řečník a stále doufal, že v tomto městě vypukne budoucí slovanská revoluce. „Chtěl jsem, aby v Čechách vzplanula opravdová, radikální revoluce, taková, která i kdyby nakonec byla poražena, by mezitím ještě stačila vším otrást a všechno

zpřevracet tak, že rakouská vláda by po svém vítězství nenašla nic na starém místě. (...) Chtěl jsem všechny zámky v Čechách pobořit, všechny urbáře, všechna správní i soudní akta, všechny vrchnostenské soupisy a dokumenty spálit a všechny hypotéky i ostatní dluhy nepřevyšující částku např. 1000 nebo 2000 zlatých prohlásit za splacené. Revoluce, jak jsem si ji představoval, měla být zkrátka hrozná a bezpříkladná, třebaže by směřovala spíš proti věcem než proti lidem. (...) Taková revoluce, která by se neomezila na jediný národ, by svým příkladem, svou zápalnou agitací strhla nejen Moravu a rakouské, ale také pruské slezsko a vůbec všechny německé hraniční země. (...) Ale tím mé záměry ještě nekončily. Chtěl jsem celé Čechy proměnit v revoluční tábor, zformovat v nich sílu, způsobitou nejen chránit revoluci uvnitř země, nýbrž vystupovat ofenzivně i za českými hranicemi, burcovat všechny slovanské národy, vybízet je k odboji, smést všechno, co jen připomíná Rakousko – táhnout na pomoc Maďarům, Polákům a bojovat proti Vám, gosudare! (...) Morava se podle mých předpokladů měla přidat k českému hnutí. Šli by za ní i Slováci a rakouské Slezsko a revoluce by zachvátila rozsáhlé území vybavené nezbytnými prostředky, jehož středem by byla Praha.²³

V květnu 1848 vypuklo povstání v Drážďanech a Michail Alexandrovič se snažil o urychlení začátku revoluce i v Praze. Byl však brzy nato zatčen a odsouzen k trestu smrti. Trest mu byl snížen na doživotí, ale ještě než mohl Bakunin začít vykonávat svůj trest, byl eskortován na rakousko-ruskou hranici na popud rakouských úřadů a roku 1851 předán ruským úřadům. Byl uvězněn do Petropavlovské pevnosti v Petrohradu a dá se říci, že měl štěstí, jelikož nebyl souzen, ale vyzván carem Mikulášem I., aby pro něho sepsal svou zповěď. Tímto vzniklo nejznámější dílo Bakunina *Zповěď caru Mikuláši I.*

Bakunin byl dvakrát odsouzen k trestu smrti, ale vždy vyvázl. Několikrát žádal o milost, ta mu udělena nebyla, ale byl roku 1857 vypovězen do vyhnanství na Sibiř. Zde si našel ženu ze šlechtické rodiny, Polku Antonii Kwiatkowskou. V roce 1861 ale uprchl přes Japonsko a Spojené státy americké do Londýna. Roku 1868 se Bakunin stal členem ženevské sekce První internacionály, kde chtěl prosazovat své názory. Avšak o tři roky později internacionála přijala usnesení o zakládání samostatných politických stran, což bylo v přímém rozporu

²³ BAKUNIN, M. A, *Zповěď caru Mikuláši I.*, s. 76

s Bakuninovým přesvědčením anarchisty a i se svými příznivci tyto závěry odmítli. Roku 1872 byli Bakunin a jeho příznivci vyloučeni z Internacionály. Anarchistická internacionála, která byla pokračováním antiautoritářského sjezdu, ukončila činnost v roce 1877 sjezdem ve Verviers.

Michail Alexandrovič Bakunin zemřel 1. července 1876 v Bernu.

3.2.2.2 Petr Kropotkin

Společně s Michailem Alexandrovičem Bakuninem je třeba zmínit ještě jednu osobnost. Tou osobností je Petr Kropotkin, který je rovněž považován za významného představitele evropského anarchismu. Zároveň byl i jeho nejviditelnějším teoretikem a dá se říci, že se stal zároveň prvním představitelem, který ucelil anarchistické myšlenky a názory.

Narodil se 9. prosince 1842 ve šlechtické rodině v Moskvě. Měl staršího bratra Alexandra a jako malému se mu dostalo dobrého základního vzdělání v podobě domácího učitele. V 15 letech odešel na studia na prestižní aristokratickou vojenskou akademii do Pážecího sboru v Petrohradu, přičemž dokončení této akademie mu zajistilo práci komorníka u cara Alexandra II. O rok později získal důstojnickou hodnost a začal sloužit u Amurského kozáckého vojska. Jelikož však Kropotkin netoužil po vojenské kariéře, odešel roku 1862 na Sibiř, kde se zabýval vědeckou činností a zúčastnil se nejrůznějších geografických expedicí. Na Sibiři zůstal až do roku 1867 a získal tam řadu nových zkušeností. Poznával zde mnoho vyhnanců z Evropy, viděl i špatnou stranu carského systému a byl přesvědčen, že k armádě za takových okolností již patřit nechce. Ukončil tedy svou vojenskou službu a vrátil se do Petrohradu, kde se dal na studia matematiky na matematicko-fyzikální fakultě tamější univerzity. O rok později byl zvolen členem Ruské geografické společnosti, ovšem to Kropotkin odmítl kvůli rozporu mezi podmínkami vědecké práce a tísnivou situací lidí zápasících o přežití a chtěl pro tyto lidi pracovat.

V roce 1872 se vydal na cestu do Švýcarska, kde se setkal s řadou ruských emigrantů a dozvídal se více o situaci v Internacionále, do které téhož roku

vstoupil. Ačkoliv se Kropotkin nikdy nesetkal s Bakuninem, setkal se s jeho následovníky a postupně přecházel k myšlenkám anarchismu. Po návratu do Ruska se stal členem tajného Čapkovského kroužku, jehož úkolem bylo rozšiřovat socialistickou literaturu a propagandu. Roku 1874 byl ale Kropotkin udán agentem Čapkovského kroužku. Byl uvězněn v Petropavlovské pevnosti, kde pobyl dlouhé dva roky. Kropotkin nebyl z vězení propuštěn, ale utekl z vězeňské nemocnice rovnou do Anglie přes Finsko a Švédsko. V emigraci zůstal až do roku 1917, kdy se vrátil zpět do Ruska.

Anglie byla pro Kropotkina prozatímním útočištěm. Začal zde pracovat jako geografický pomocník v časopisech „Nature“ a „Times“. Vydržel zde však pouze rok. Odešel do Švýcarska, kde se připojil k Jurské federaci.

Během těch 40 let, které strávil Kropotkin v exilu, se stal jedním z nejvýznamnějších činitelů anarchistického hnutí. Účastnil se nejrozumnějších kongresů a schůzí, psal propagační publikace či zakládal noviny. Roku 1881 byl kvůli svým aktivitám vyhoštěn ze Švýcarska. O dva roky později byl odsouzen k pěti letům vězení, na popud veřejnosti byl však propuštěn o dva roky dříve a odcestoval do Anglie. V následujících letech vychází nejznámější díla Kropotkinova, ať už z oblasti geografie, tak i o anarchistické teorii.

Roku 1917, po únorové revoluci, se Kropotkin vrací zpět do Ruska. Jeho působení zde ovšem není přijato vládou a je vyhoštěn z Moskvy do Dimitrova.

Petr Kropotkin zemřel 8. února 1921 a za povolení Vladimíra Iljiče Lenina (1870-1924) se jeho pohřeb stal posledním hromadným shromážděním anarchistů v Rusku až do rozpadu Sovětského svazu.

3.2.3 Anarchokomunismus a stát

Existence státu, jeho nadvlády a autority se anarchokomunistům (vlastně anarchistům obecně) nikdy nezamlouvala. Můžeme říci, že všechny měšťácké revoluce začínaly tím, že byl dělník poslán na ulici se slovy: „Žádej na státu, na obci, na celku zvaném společnost, aby ti dali práci a platili mzdu“. Taková revoluce ovšem nikdy nedosáhla kýženého výsledku a tak anarchističtí komunisté prosazují spíše „Setřes bídu, najež se nejprve, zaměň svoje hadry za dobrý oděv

a svůj brloh za zdravý byt. Pak se srozuměj s ostatním, aby tvoje osvobození z bídy bylo trvalým, aby tvoje hostina nebyla jen jednodenním hodokvasem!“²⁴ Anarchističtí komunisté hlásali společnost, ve které nebude třeba autorit v podobě státu a zákonů, ale lidé budou společně a dohromady pracovat a vytvářet hodnoty, které povedou k blahobytu a nebudou muset být podvoleni nadvládě, které není zapotřebí. Stát nikdy nedokáže zabezpečit celou společnost, aby se jí dostalo stejných podmínek pro všechny, proto je nezbytné ho odstranit i s jeho zákony.

Negace státu, zákonů a autority obecně je jedním ze základních pilířů komunistických anarchistů. V dřívějších dobách se zkoušely nejrůznější formy vlády - zástupci vlády, unitářské i federativní, všeobecné právo hlasovací či zastoupení menšin a snaha všech těchto forem o udržení vykořisťování slabších a chudších a nemožnost dělníků osvobodit se, se jim náramně dařila. Společnost si tuto skutečnost plně neuvědomovala, ovšem anarchisté začali „bojovat“ a hlásat, že jakékoliv zastupitelské instituce jsou špatné, jelikož moc se téměř vždy dostane do rukou těch nejsilnějších a odpadá tak společenství sobě rovných lidí. Pravomoc ústřední moci musí být postupně zlikvidována a musí se nastolit nezávislost.

"Nejsem komunistou, protože komunismus sjednocuje všechny síly společnosti do státu a ty jím pak jsou zcela pohlceny; protože nevyhnutelně vede ke koncentraci všeho vlastnictví v rukou státu, zatímco já se snažím o úplné odstranění principů autority a vládního poručnictví, které pod záminkou dělání lidí mravnými a civilizovanými je až doposud vždy zotročovaly, utlačovaly, vykořisťovaly a ničily."²⁵ Těmito slovy shrnul Bakunin své postoje vůči státu, který pro něho byl příliš velkou autoritou omezující svobodu a snažil se ho zničit. Jaké tedy byly myšlenky anarchistických komunistů, co se týče společnosti?

Anarchokomunisté propagují myšlenku nezávislých komun, kdy každá skupina, i ta nejmenší, každá čtvrť, každá obec, každé město vytvoří svou do značné míry soběstačnou samosprávu a bude společně spravovat svůj majetek a vyrábět, co je potřeba. Každá komuna bude bránit svá sídla a všechny členy společnosti, netřeba tedy vojska nebo jakékoliv bránící jednotky. Každý občan bude bránit svou půdu a majetek společně s ostatními členy své komuny. V takovém rozdělování a organizování společenského života do již zmíněných

²⁴ KROPOTKIN, P., *Nová Doba*, s. 43

²⁵ ROCKER, R., *Anarchismus a anarchosyndikalismus*, s. 24

komun vidí anarchokomunisté jisté přednosti a výhody. Komuny, které jsou založeny na principu společného vlastnictví a práce, velkou měrou posilují společenská pouta a solidaritu a zároveň se tímto minimalizuje sobectví a hrabivost. V komunách by vládla přímá demokracie, která je zárukou účasti všech lidí na důležitých rozhodnutích. Samospráva lidu je jedinou formou vlády, kterou jsou anarchokomunisté ochotni přijmout a tolerovat. A konečně i samotná správa majetku by nepodléhala žádným zbyrokratizovaným postupům, ale malé obce by se o ni postarali bez jakékoli nutnosti podřizovat se autoritám. Na druhou stranu je třeba zmínit, že i takové sdružení a společná obec nemůže existovat příliš dlouhou dobu se stejnými občany, jelikož každá taková komuna je chtě nechtě izolována od ostatního světa. Může se také stát, že lidé uvnitř daného společenství začnou býti vůči sobě nesnášenliví, jelikož takové žití pospolu přináší nejrůznější problémy a spory a tak by mohla daná komuna velmi lehce zaniknout. Je třeba jednou za čas opustit příslušnou obec a oddělit se - založit buď obec novou, nebo se zapojit do komuny jiné. Takto se budou lidé nahrazovat a postupně měnit strukturu dané obce. Mladí lidé opustí ve svých osmnácti či dvaceti letech obec, která není částí ostatní společnosti. Nebude tak ani možnost vzniku jakýchkoli sporů a neshod a všichni lidé budou řádně přispívat blahu společnosti.

Není ani zapotřebí, aby stát určoval, jak se mají lidé vzdělávat a jaké mají mít morální hodnoty, jelikož vše si dokáží spoluobčané v dané komunitě zorganizovat sami.

Komunističtí anarchisté tedy trvají na tom, že člověk je tvor společenský a pokud chce žít ve společnosti, musí pro společnost pracovat, věnovat jí jistou energii, být jejím členem a být ochoten a připraven zakročit v jakékoliv situaci v zájmu svém i ostatních a ne jen přenechat veškerou svou moc v rozhodování státu a spoléhat se na jeho perfektní vedení a ochranu.

Stát je negativním článkem ve společnosti především kvůli tomu, že nikdy nepřestal a nepřestane jednat ve prospěch bohatých a majetných občanů, aniž by se zabýval těmi nemajetnými. Nebojuje za dělníky, nechá je jen zápasit se životem a překážkami, které přináší, ovšem vždy se zapojuje do boje ve prospěch bohatých. Majetným, ať už jsou jimi myšleni jednotlivci, skupiny či instituce, napomáhá stát největší měrou v získání a nabytí jejich jmění. Staví se na jejich stranu co se týče monopolů železnic, bank či dolů, ale zároveň i hraje velkou roli

ve vykořisťování kolonií, které jsou tu především pro dělníky. Na jedné straně je tedy zemědělcům poskytnuta možnost práce a výdělku, na druhé straně však stát získává neprávem výděly z těžce vydělaných peněz všech z nižších vrstev, kteří jsou nuceni odvádět část jmění vyšší moci, v tomto případě státu.

Přes veškerou snahu liberálních národohospodářů či sociálních demokratů o propagaci tzv. *laisse-faire* státu, tedy státu, který nezasahuje do událostí, nechťejí o tomto anarchisté ani slyšet. Takový stát, který skutečně nebude zasahovat do života občanů, neexistuje a ani existovat nemůže, poněvadž by byl proti všem svým zásadám. Stát zasahuje do veškerého dění a bohužel zde stále zůstává fakt, že se staví spíše na stranu majetných, než chudých a přeci těžce pracujících. Důkazem toho je i fakt, že nikdy nebyly dosti ztrestáni vykořisťovatelé a proto jim vždy všechno procházelo. Státní moc má takovou sílu, že udržuje a podporuje to, co již existuje a zajišťuje monopol a bohatství těm, kteří ho již mají. Udržuje tím moc vykořisťovatelů, tedy bohatší menšiny, což jsou především kněží, šlechta, buržoazie. Tím ale zároveň udržuje i chudobu většiny, kteří přežívají ze dne na den, ovšem musí platit daně. Jediným východiskem v takové situaci je tento koloběh zastavit a to tak, že se zničí moc státu a nastane rovnost všech. Opět se zde vracíme k představě anarchokomunistů, kdy stát bude svržen a lidé vytvoří společenství sobě rovných, kdy si povedou samosprávu a budou se o svůj majetek, hospodářství, vztahy, vzdělání potomků atd. starat sami. Vytvoří komuny, ve kterých bude mít každý stejné právo a povinnosti a nebudou se muset podřizovat autoritě, tedy státu.

Ve svém díle Petr Kropotkin píše o vzniku a zániku státu takto: „Církev, zákon, vojenská síla a síla bohatství nabytého olupováním sousedů, pracovaly společně po celé staletí, stavíce kámen ke kameni, uchvacující kus po kuse, zřizovaly tuto kolosální instituci, která konečně pronikla do každé skryše společenského života, mozku a srdce lidského tím, čemu se říká »Stát«. A ten právě chceme odstraniti, abychom navrátili osvobozeným lidem volnost styků a tito se mohli sdružovati, seskupovati a spojovati dle okamžité potřeby. Ostatně idea státu již nyní odumírá tou měrou, jak probouzí se v jedinci duch neodvislosti - a my, když to vidíme, toužíme, aby konečně jí byla zasazena rána smrtelná.“²⁶

²⁶ KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 64

I přes vědomí, že taková cesta k dosažení zničení státu může být dlouhá a trnitá, anarchokomunisté se jí nebáli a nabádali společnost ke sjednocení a jednání. Nepřikazovali, jelikož by to bylo proti jejich zásadám, jen apelovali na iniciativu lidí, aby dle anarchistických zásad mysleli na společný prospěch a prosazovali své veškeré myšlenky a ideje v souladu s morálkou a rozumem. Vždy bylo dělníkům nařizováno sdružování a podrobení se těm, kteří jsou na vrcholu, ovšem anarchisté toto změnily na hlásání spolčení se s těmi, kteří jsou stejného smýšlení a jednání jen dle vlastní iniciativy.

3.2.4 Anarchokomunismus a ekonomika

Zaměřme se nyní na pohled anarchokomunistů vůči ekonomice. Dalo by se spíše říci politické ekonomice, jak ji označoval například Petr Kropotkin v *Nové Době*. Hlavní zaměření politické ekonomie je potřeba každého jedince a míra jeho zadostiučinění. Kropotkin toto uvádí ve svém díle těmito slovy: „Dnes však národní hospodářství se nespokojuje studiem bohatství národů. (pozn. autora - Petr Kropotkin zde naráží na dílo Adama Smithe *Bohatství národů*). Chce vědět, zda jedinec, zda každý jedinec nalézá zadostiučinění svých potřeb. Nechce již měřiti bohatství národa dle velikosti jeho obchodu, ale měří je dle počtu jedinců, kteří se těší blahobytu v porovnání počtu jedinců, kteří živoří v bídě. Hledisko se úplně změnilo a říká se, že dříve než se píše o bohatství národů, nutno jíti od domu k domu, klepatí ode dveří ke dveřím a vyptávati se, zda za každými dveřmi dosti jídla, zda každé dítě má vlastní lože a zda v každé rodině mají dost chleba pro příští den.“²⁷ Politika a ekonomie může být tedy zcela pochopena a viděna správně jen tehdy, dokážou-li lidé dokonale poznat každého jedince, který tuto politiku tvoří.

Anarchističtí komunisté kritizovali hromadění kapitálu, který byl do té doby naprosto běžným a tradovalo se, že pokud jsou bohatí jedni, budou v budoucnu bohatí všichni. Takový názor se nelíbil Petru Kropotkinovi a považoval jej za falešný. On chtěl studovat jedince a jeho život a potřeby, aby měl každý nárok

²⁷ KROPOTKIN, P., *Nová Doba*, s. 9

na to, co potřebuje. Ačkoli lidé pracovali po celé dny, v mnoha případech se jim a jejich dětem nedostávalo ani dostatečného množství jídla či oblečení, nemluvě o nedostatečné zdravotní péči. Někteří žili v naprosto nesnesitelných podmínkách, což bylo velmi ponižující a nepříjemné. Toto vše se dělo za vlády kapitalistů, proto ani sebemenší zlepšení podmínek není možné s kapitalismem spojovat. Kapitalismus nebyl schopen díky své vládě a zákonům zlepšit tyto podmínky, dělníci se i přes takovou autoritu bouřili. Nač tedy taková autorita, kterou pokládali kněží a vládnoucí vrstvy jako nezbytnou, pokud vlastně ani autoritou být neumí a není.

Anarchokomunismus se snaží o rovnost všech jedinců z hlediska pracovních možností. Je třeba postavit takový systém, kdy člověk, který nemá práci, ji získá; pole, která leží ladem, budou obdělávána; prodejce, který má problémy s prodejem, sežene kupce. Vytvoří se tak koloběh a každý bude užitečný a zároveň dostane, co potřebuje. Tomuto spravedlivému systému se však nedá dojít, bude-li nad lidmi stále někdo s vyšší mocí a bude-li se snažit pouze o své pohodlí. Všem brání síla, která drží průmysl a tím vzniká situace, kdy tisíce žen a mužů, kteří chtějí pracovat, ale není jim to umožněno a zároveň i těch, kteří vyrábí, ale nikdo jejich výrobky nechce nebo nepotřebuje. Právě tací - soukromníci - vyrábí jen sobecky pro své dobro a pro osobní zisk a nevyrábí se skutečně to, co je třeba. Komunističtí anarchisté proto trvají na tom, aby se vyrábělo pouze a jedině v sociálním zájmu a vše, co k výrobě patří, tedy stroje, pole a nejrůznější prostředky musí náležet celé společnosti a ne jen jednotlivcům. Nestačí ale nastolit toto jen v určitých továrnách či na jistých polích, vyvlastnění se musí uskutečnit všude a teprve až všechno bohatství bude náležet celé společnosti, ne pouze určitým jedincům, bude socializace úplná.

Čili: „komunismus je nezbytný, že jedině on umožní jednomu každému radovati se z plodů vlastní práce, on sám zabráni vzniku bídy vedle blahobytu, jedině on zabráni znovuzrození se kapitalismu vykořisťováním těch, kteří by jinak museli prodávati svojí sílu vždy těm, kteří nejvíc nabízejí.“²⁸ Příznivci komunismu se stavěli k majetku tím způsobem, že doporučovali všem lidem zabrat společenské bohatství ve prospěch všech, „odstranit individuální vlastnictví všeho, co slouží výrobě“²⁹ a blahobytu se dočká celá společnost, ne jen jedinec. Je nutné

²⁸ KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 39

²⁹ KROPOTKIN, P., *Komunismus a anarchie*.

nerozdělovat výrobky, ale vzájemně se dokázat ve společnosti zabezpečit a nebýt přitom nucen prodávat svou práci kapitalistovi, státu či sdružení řemeslníků. To se rovná dosažení blahobytu všech, což je cíl anarchokomunistů. Cíli, kterému by se rádi přiblížili, tedy blahobytu, může společnost dosáhnout, pokud bude chtít. Může se vyrábět několikanásobně více, než jak bylo plánováno na počátku, jelikož jsou dostupné stroje a prostředky. Podpora rolníků či dělníků je nejdůležitější a díky ní budou lidé pracovat a vyrábět o mnoho více. Výsledkem toho bude již zmiňovaný blahobyt všech žen, mužů a dětí a především idea renty čili důchodu, která bude vládnout celé měšťácké ekonomii a bude naprosto přirozená, nebude-li však nutné podřizovat se nějaké autoritě, které tato renta připadne. Michail Bakunin se této myšlence věnoval a jediným východiskem pro něho byla mezinárodní sociální revoluce, na jejímž základě by se zrušily veškeré instituce politické moci a ekonomického vykořisťování a na jejich místo by se postavila federace svobodných sdružení výrobců a spotřebitelů, díky nimž by probíhal správný koloběh každodenního života, pokud tím myslíme nezbytné potřeby lidí.³⁰

Co se týče mzdy, měla by být udělována podle počtu odpracovaných hodin a částečně i podle vyrobeného množství, což mělo být jistěním proti lenochům. To ostatně navrhoval již Pierre-Joseph Proudhon v roce 1848. Ovšem komunističtí anarchisté prosazovali tzv. pracovní poukázky, které měli být vypláceny každému, kdo vykonal určitý počet práce a výroba daného byla považována za potřebnou. Každý by měl tedy možnost naučit se řemeslu, které je potřebné a zmizí tak vykořisťování žen muži či venkovana průmyslníkem. Zmizí třídy a mzda se bude rovnat pouze vykonané práci. Proto tedy bude možné, aby žena dostala stejné ohodnocení své práce jako muž nebo nádeník může mít stejný zisk ze své práce jako klenotník. Odpor k denní mzdě, která přímo hraje do karet tomu, že čím více budou lidé dostávat zapláceno, tím méně budou pracovat. Nebude se zohledňovat pouze odpracovaná doba, na vykonanou práci bude pohlíženo z hlediska skutečně vyrobeného objemu, tak aby mzda byla motivační.

Komunističtí anarchisté se také věnovali způsobu, jak zaplatit běžné spotřební věci, bez kterých člověk v podstatě nemůže existovat. Jedná se o vodu, plyn, elektřinu, nejrůznější druhy pojištění atd. Všechny tyto instituce se platí penězi, resp. „zaplatíte tolik a tolik ročně či denně a máte právo ukojit jistou

³⁰ ROCKER, R., *Anarchismus a anarchosyndikalismus*, s. 25

kategorii svých potřeb.“³¹ Tento způsob placení komunistickým není, jelikož místo toho, aby se placení za služby dělo prací, děje se tak penězi.

Nebojím se říci, že komunističtí anarchisté se otázce ekonomiky věnovali velmi pečlivě a nebáli se své postoje a ideje publikovat a šířit, tedy si byli jisti, že by takový stav, který nabízeli, zcela ve společnosti obstál.

3.2.5 Anarchokomunismus a náboženství

Anarchokomunismus neuznává žádnou nadvládu, proto ani Bůh není jeho příznivci přijatelný. Žádná situace či čin není vůlí čehosi nadpřirozeného, ale jen a pouze vůlí člověka samotného. Aby společnost fungovala jak má a lidé spolu dokázali harmonicky a řádně žít, není zapotřebí Boha či jiné nadvlády, ale jen přispění každého jedince. „Harmonie a pořádek tam, kde byly pořádek a harmonie, nejsou plodem božské vůle. Také nejsou výsledkem jakýchsi zákonů předepsaných jednou z činných sil.“³²

„Jestliže Bůh skutečně existuje, je nezbytné ho odstranit.“ Tímto výrokem začíná kniha „Bůh a Stát“ od Michaila Bakunina. Jak již sám název díla napovídá, kritika se u anarchokomunistů upírala nejen na stát, ale i na Boha a náboženství. Bůh je pro věřící tou nejvyšší bytostí a vzhlíží k němu, fantazírují a pro anarchokomunisty bylo toto nepřístojné, jelikož „Bůh je nic.“³³ V takovém případě ovšem, kdy se Bůh pro věřící stává nejvyšším a jediným, kdo může zasahovat do jejich životů, rozumová stránka jde stranou a z lidí se stávají otroci a přichází o svou vlastní svobodu, pro jejíž získání anarchisté neustále bojují. Veškerá náboženství včetně svých Bohů, proroků, mesiášů či svatých existují jen díky důvěřivosti a fantazii lidí, kteří nedosáhly plného rozvoje a úplné osobnosti jejich duševní síly.³⁴

Již v 19. století, tedy v období rozmáhajícího se průmyslu, počátku industrializace a rozmachu vědy, se na příkaz vlády ve všech školách vyučovalo náboženství a obsah Bible. Dle anarchistů se ovšem takové učení nedalo

³¹ KROPOTKIN, P., *Komunismus a anarchie*.

³² KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 14

³³ BAKUNIN, M.A., *God and the State*, s. 13

³⁴ BAKUNIN, M.A., *God and the State*, s. 23

považovat za skutečné obohacování lidí, jelikož příběhy psané v Bibli považovali za velmi absurdní. Zajisté, že nejlépe tvárná bytost je bytost mladá, nejlépe dítě a proto byl jediný možný způsob, jak naučit a přesvědčit občany, že Bůh je „nejvíc“ a to povinnou výukou náboženství na školách již od ranného dětství, kde se mohou dětem vštípit nejrůznější myšlenky, které jsou poté brány automaticky a těžko se od nich člověk oprošťuje. A právě tento stav je pro anarchistické komunisty nepřijatelný a tak se jejich myšlenky nevyhnutelně obrací ke zbavení závislosti na církvi a na Bohu, jelikož to je příčina nesvobody člověka. Pokud se jedinec nezbaví autority ve formě Boha v nebi, nikdy se z něho nestane svobodný člověk na zemi - stále bude otrokem. Z toho vyplývá, že v podstatě celý svět je zotročený, nesvobodný, jelikož ve většině případů lidé věří v nadpřirozenou bytost nejvyšší a toho je třeba se vyvarovat.

Jak je již známo, lidé chtějí rovnost a bratrství po staletí. Snaha dojít k těmto cílům je přes reformy a protesty. Anarchisté se snažili prosadit samosprávnou Obce, kde lidé vytvoří život ve svobodě a rovnosti. Bohužel však tento ideál mnohokrát nepřehlédl přes hradby města a proto venkov je stále založen na porobě a svobodná Obec tak upadá. A zde můžeme vidět, že nejen od mládí, ale i ve zralém věku může člověk přivinout k Bohu. Úpadek obce je přesně ten okamžik, kdy se obyvatelstvo ubírá směrem k Církvi a ta, ačkoliv hlásá rovnost a bratrství, nutí svou autoritu chudákům, kteří jí důvěřují. I tak se z anarchistických řad neustále ozývá: „Pryč s římskými kněžími! Ať si každý - nevzdělaný pastýř, horník, ba i děcko - vykládá Bibli, jak jí sám rozumí, a budou ji vykládati ve smyslu komunistickém! (...) Pryč se zákony! Ať svědomí každého člověka je jeho nejvyšší pán ve společnosti komunistické.“³⁵ Lidé, kteří věří, že všechna moudrost je obsažena v Bibli, se dle anarchokomunistů mýlí. Dle slov Petra Kropotkina, Bible zjalověla jejich myšlenky. Stejně jako jsme zmiňovaly nepřijatelnost státu, stejně tak pohlíženo bylo i na náboženství, od kterého byla snaha oprostít se. Anarchokomunisté se snažili dojít k nápravě za pomoci revolty, která z příznivců božské nadpřirozenosti učiní svobodné jedince nezávislé na božské nadpřirozenosti. Revolta a boj proti zákonům a autoritě má základ již v anabaptistickém hnutí. Komunističtí anarchisté tuto revoltu hlásali

³⁵ KROPOTKIN, P., *Mladým lidem*, s. 62

a „prohlašovali, že není v zákonících i v bibli nic závazného, mimo toho, co si z nich každý sám vybere“.³⁶

Ať už se anarchokomunista zabývá státem či církví, můžeme spatřit především kritiku. Lidé se již vydali cestou náboženství a jejich nejvyšší autoritou byl Bůh a řekněme jeho „zástupce“ kněží, ovšem nic z toho se nesetkalo s kladnými ohlasy a cíly, opět nastalo z řad anarchokomunistů očekávání, že se lidé od Církve a náboženství oprostí a budou se snažit o zajištění svobody vlastním přičiněním a spoluprací. „Abyste se osvobodili, nedůvěřujte v žádnou pomoc duchovní ani světskou, pomozte si sami. A abyste si mohli sami pomoci, zbavte se všech svých předsudků náboženských.“³⁷

3.2.6 Anarchokomunismus a svoboda

Známkou anarchismu obecně je a vždy bude důležitý pojem svoboda. Již zakládající anarchisté, tak i ti, co se dnes za anarchisty považují, jsou přesvědčeni, že svoboda je na prvním místě.

V anarchokomunismu tomu nebylo jinak. Tato ideologie prosazuje svobodu jedince, což můžeme vidět i v projevu Petra Kropotkina, který napsal ve svém díle: „...rozohňujeme se stále více a více pro ideál anarchie a shledáváme, že daleka jsouc toho býti utopií, nebo čistě theoretickým názorem, obsahuje tato idea v sobě vrozenou tendenci lidských společností k rovnosti a svobodě - tendenci, která vždy sílila davy a bránila jim, aby se nedaly zcela podrobiti menšinou lačnicí po bohatství a moci.“³⁸ Z jeho výroku je zřejmé, že lidé vždy chtěli být svobodní a rovní a nebýt pod vládou jakékoliv moci.

Dokonce i snaha o získání svobody je mnohem důležitější, než všeobecný blahobyť. Svoboda jedince je ničena vším, co jest nadvládou jedince, tedy můžeme mluvit o vědě, náboženství, bohatství či státu a zákonech. Všechny tyto instituce či autority ale vždy hlásají osobní svobodu a tvrdí, že ji chtějí dosáhnout. Ovšem tak tomu nikdy není a společnost je svrchu vedena a ovlivňována. Ačkoliv

³⁶ KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 17

³⁷ KROPOTKIN, P., *Mladým lidem*, s. 64

³⁸ KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 3

vzdělání nabývá ve společnosti čím dál větší důležitosti a lidé mají větší rozhled, jejich touha po svobodě se prohlubuje každým dnem.

Petr Kropotkin byl proti psaným zákonům, ale spíše se zaobíral svobodou každého jedince, jestli se tak skutečně cítí a jaká je duševní úroveň každého. Každý člověk musí mít možnost vyjádřit všechny své myšlenky a názory a jednat tak, jak mu svědomí a srdce přikazují. „Nesnažte se, abyste založili svůj blahobyt a svou svobodu na tom, že budete vládnouti druhým, nikdy byste nebyli svobodni sami. (...) Osvobodte jednotlivce, neboť bez svobodného jednotlivce není svobodné společnosti. (...) Buďte lidé svobodní a důvěřujte v přirozenost volného člověka; jeho největší neřesti vznikají z moci, kterou má nad bližními, nebo z moci, již sám podléhá.“³⁹

Trest, respektive strach před trestem je také důležitou složkou svobody člověka. Ten nemůže být zcela svobodný, aniž by se obával, že bude za něco potrestán. Příkladem uveďme běžnou situaci, která se odehrává dnes a denně: „Odejdu na procházku“, myslí člověk... „Avšak nikoli, umluvil jsem dostaveníčko s přítelem nebo jsem slíbil dokončit jistou práci nebo mé ženě a mým dětem bylo by smutno, kdyby zůstaly samy, nebo konečně ztratil bych své místo, kdybych se neodebral za svým zaměstnáním.“⁴⁰ Výsledkem této myšlenky je zřeknutí se požitku procházky kvůli tomu či onomu. Zde nastupuje strach z trestu, který třeba nechat zmizet, aby se mohlo skutečně nastolit svobody jedince. Je ale člověk skutečně svobodný? Při již zmíněných dětech, které vychovává se svou ženou, nemůže být ani řeč o úplné svobodě, jelikož zodpovědnost a závazky jsou mu přiděleny na celý život. Skutečná svoboda tak tkví především v tom, že si člověk může svůj život a jeho běh určovat sám a nebude se muset podřizovat nátlaku autorit.

³⁹ KROPOTKIN, P., *Mladým lidem*, s. 64

⁴⁰ KROPOTKIN, P., *Komunismus a anarchie*.

3.3 Anarchosyndikalismus

3.3.1 Úvod

Název anarchosyndikalismus vznikl z francouzského slova *syndicat*, což v překladu znamená unii, skupinu či svaz. Není tedy překvapením, že směr, kterým se budeme nyní zabývat, můžeme přeložit jako anarchistické odborářství. Vznikl v 19. století ve Francii s původním názvem revoluční syndikalismus, ovšem je třeba zmínit, že na úplném počátku se zmiňoval jen pojem dělnický syndikát, který se snažil jen o zlepšení ekonomické situace a sociálního postavení výrobců, ovšem díky vzestupu právě revolučního syndikalismu dostaly myšlenky tohoto směru hlubší a širší pohled a rozlétly se především do Španělska, Itálie, Latinské Ameriky a USA. K myšlenkám syndikalismu se jako první hlásil odborový svaz Confédération générale du travail (CGT), který se snažil nejen o prosazení vyšších mezd, ale i o zajištění a upevnění vůdčího postavení u pracujících dělníků.

Jedná se o kolektivistický směr, jehož hlavním záměrem je nahrazení klasických kapitalistických ekonomických vztahů samosprávnou dělníků, kteří budou sdruženi v odborových organizacích, čili v syndikátech. Velmi často se pojmem syndikalismus označuje socialistická teorie hlásající boj proletariátu proti kapitalismu, ovšem tento boj by měl být veden odbory či samotnými dělníky díky jakési přímé akci, jakou je stávka, nikoli prostřednictvím politické či státní činnosti.

Syndikalismus se v počátcích objevil zejména v zemích Latinské Ameriky, kdy se stoupenci anarchismu setkávali s pracující třídou. Svou pozici si ale syndikalismus udržel až do druhé poloviny 20. století, i když jen do určité míry a pouze v některých zemích jižní Ameriky. Ačkoliv se anarchosyndikalisté snažili o prosazení svých myšlenek a postojů a také se jim následně dostalo značné podpory velké masy lidí, nikdy se jim nepodařilo svých cílů dosáhnout, jelikož nevypracovali jasnou a zřetelnou politickou strategii a teorii o svých plánech. Naděje, že lidé spontánně povstanou a zúčastní se revoluce, která by povznesla moc utlačovaných a pokořila sílu vykořisťovatelů, nevyšla.

Tolik stručný pohled na směr, kterým se budeme v této kapitole zabývat. Nejprve si přiblížíme životy a díla dvou hlavních představitelů anarchosyndikalismu a poté se podíváme a rozebereme vztah tohoto směru vůči

státu, ekonomice, náboženství a svobodě, jak jsem to již učinila v kapitolách předchozích.

3.3.2 Hlavní představitelé

3.3.2.1 Georges Sorel

Jedním z nejvýznamnějších představitelů anarchosyndikalismu je Georges Sorel, celým jménem Georges Eugène Sorel. Narodil se 2. listopadu 1847 ve Francii, konkrétně ve městě Cherbourg. Sorel byl francouzským sociálním filosofem a zároveň anarchistickým teoretikem revolučního syndikalismu = anarchosyndikalismu. Stal se jeho velkým zastáncem a obhájcem a zároveň byl i velkým nadšencem pro revoluční činnost. Jeho otec byl zbankrotovaný obchodník s vínem. Jako mladému se mu dostalo dobrého soukromého vzdělání. Roku 1865 vstoupil do École Polytechnique, kde se mu dostalo výborných znalostí v matematice. Pracoval jako inženýr na ministerstvu veřejných prací, kde zůstal dlouhých 25 let. Krátce pracoval na Korsice a poté ve městě Perpignan ve Francii.

Ve svých 45 letech odešel do penze, žil na předměstí Paříže a měl tak čas věnovat se studiu a psaní. Již od roku 1880 začal Sorel publikovat články týkající se nejrůznějších oblastí - hydrologie, fyziky, filosofie, politické historie či architektury. Jeho angažovanost v politice byla zřejmá, psal i pro první francouzské marxistické časopisy L'Ere nouvelle a Le Devenir social.

Mezi jeho nejznámější díla patří například Úvaha o násilí (což bylo jeho nejslavnější a nejznámější dílo, které vyšlo roku 1908 v knižní podobě), Illusions du progres, Le Proces de Socrate, Matériaux pour une theorie du proletariat či Dekompozice marxismu.

Sorel byl nejprve především socialista, kdy se spíše než potřebám proletariátu věnoval útoku na morální rozklad buržoazie. Revoluce pro něho však hrála důležitou roli a věřil, že proletariát je dosti široký, aby se mohla revoluce uskutečnit. Roku 1905 přispěl velkou měrou k teoretickému rozpracování revolučního syndikalismu.

Vzhledem k tomu, že nebyl Sorel spokojen se svazem odborů CGT, spojil se v letech 1909 - 1910 s francouzsko-monarchistickým protirevolučním hnutím Action Française (aniž by zcela souhlasil s jejich nacionalistickými myšlenkami a politickým systémem), jehož zakladatelem byl Charles Maurras. Toto propojení inspirovalo zakladatele spolku Cercle Proudhon a díky tomu se společně propojil revoluční syndikalismus s monarchisty. V roce 1911 založil Sorel společně s Jeanem Variotem časopis L'Indépendance, který ovšem kvůli neshodám brzy zanikl.

V dobách války, tedy během let 1914 - 1918, Sorel odsuzoval válku a psal krátké články do italských novin na obranu bolševiků. Roku 1917 se stavěl na stranu ruských revolucí, také vychvaloval a obdivoval Lenina, jehož nazval největším teoretikem socialismu od Marxe. Absolutně protestoval proti vzestupu fašismu v Itálii, ačkoliv později jeho přítel Variot uvedl, že Sorel vkládal velké naděje do Benita Mussoliniho. Po válce Georges vydal své spisy, jedny vyšly pod názvem Matériaux d'une théorie du prolétariat (Materiály pro teorii proletariátu).

Nejznámější díla Sorelova byla Úvahy o násilí a iluze pokroku, které vyšly roku 1908. Vyjádřil v nich velké opovržení vůči buržoazii a jejím hodnotám. Tento francouzský syndikalista byl přesvědčen, že proletariát je schopen a zároveň připraven chopit se moci díky spontánní generální stávce, ne prostřednictvím politiky, parlamentu či buržoazie. Navrhoval, aby se dělnická třída pustila do boje se zaměstnavateli a státními autoritami.

Georges Sorel zemřel 29. srpna 1922 ve Francii, konkrétně ve městě Boulogne na Seině.

3.3.2.2 Rudolf Rocker

Dalším představitelem anarchosyndikalismu, kterého je třeba zmínit, byl Johann Rudolf Rocker. Narodil se 25. března 1873 v Mohuči v jižním Německu do dělnické rodiny. Jeho otec byl sazeč not, ovšem oba rodiče zemřeli v Rudolfově ranném dětství a tak musel být umístěn do katolického sirotčince. Rocker zůstal v kontaktu s matčíným bratrem, strýcem Rudolfem Naumannem, který měl na něho velký vliv co se názorů a postojů týká.

Rocker se vyučil knihvazačem a poté procestoval téměř celé Německo. Jako mladý se připojil k sociálním demokratům, ale kvůli jeho náklonnosti k jiné straně, konkrétně k opoziční skupině Die Jungen (Mladí), byl se strany vyloučen již v roce 1890. Nedlouho poté se Rudolf Rocker prvně setkal s myšlenkami anarchismu. Ty se mu zalíbily díky spojení svobodného myšlení a socialismu. Od roku 1892 psal do anarchistických časopisů, ale kvůli problémům s policií musel ještě téhož roku odejít do Paříže, kde pobyl tři roky. Ačkoliv nebyl Rocker Žid, seznámil se zde s mnoha židovskými anarchisty, se kterými ho spojovala dlouholetá spolupráce a mezi nimiž si našel svou družku Milly Witcop (1877 - 1953), se kterou uzavřel sňatek. Spolupráce s židovskou komunitou mu nepřipadala vůbec zvláštní, naopak prohlásil, že nikdy na nich nenašel žádný rozdíl od ostatních lidí a nikdy je nepovažoval za něco méněcenného na Zemi,⁴¹ za což je označili nacisté.

Roku 1895 odcestoval Rudolf do Londýna, ale ani zde se nechtěl vzdát anarchistických myšlenek a tak se připojil a žil v londýnské čtvrti s židovskými anarchisty. Naučil se jejich jazyk jidiš (směsice středověké němčiny, hebrejštiny a některých slovanských jazyků) a překládal texty z tohoto jazyka do mnoha časopisů. V letech 1898 - 1914 se stal redaktorem v časopise *Der Arbeiter Fraint* (Přítel dělníků).

Roku 1902 vznikla v Londýně *London Jewish Anarchist Federation* (Londýnská židovská anarchistická federace), jejíž existence je datována až do roku 1914. Rocker se roku 1907 zúčastnil jako delegát federace mezinárodního anarchistického kongresu v Amsterdamu, kde šířil a snažil se prosadit myšlenky revolučního a anarchistického odborářství. Zde byl zvolen do Mezinárodního anarchistického výboru, jehož hlavním úkolem bylo „udržovat vzájemné kontakty mezi anarchisty z nově vytvořené Internacionály, vydávat mezinárodní bulletin, vytvořit mezinárodní anarchistické archivy a připravit na rok 1909 další kongres. Nová Internacionála ale zůstala víceméně na papíře, ke kongresu nedošlo a bulletin zanikl po dvanácti číslech se stížností na všeobecnou apatii zúčastněných.“⁴² Ačkoliv si Rocker za svými představami propojení anarchistických aktivit pevně stál, nechtěl tento nezdar ponechat svému osudu a díky spolupráci s židovskými anarchistickými skupinami se na rok 1914

⁴¹ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 406

⁴² TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 407

naplánoval další mezinárodní kongres. Tento kongres se kvůli první světové válce neuskutečnil.

Aktivní podpora Rockera je známa při velmi rozsáhlé stávce židovských dělníků v Londýně v roce 1912, kdy její kladný výsledek byl označen i jako jeho zásluha, čímž si definitivně získal židovskou komunitu.

Rudolf Rocker byl společně se svou družkou označen za nepřátele státu (i kvůli jeho odmítavým postojům vůči válce) a roku 1918 byl deportován do Holandska. Nedlouho poté se vrátil do rodného Německa, kde velkou měrou přispěl k založení anarchosyndikalistického hnutí. Byl aktivním členem Freie Vereinigung Deutscher Gewerkschaften (Volné sdružení německých odborů), na jehož sjezdu přednesl své představy a ucelené zásady, jež byly přijaty. Poté byl hlavním zakladatelem Freie Arbeiter Union Deutschlands (Unie svobodných pracovníků Německa).⁴³

Roku 1922 se Rudolf Rocker aktivně spolupodílel na sjezdu anarchosyndikalistických odborů, které nechtěly vstoupit do bolševické Internacionály rudých odborů (Profinterny) a vytvořili tak Mezinárodní dělnické sdružení - kde působil dlouhá léta - a zároveň téhož roku přednášel o nacionalismu na berlínské univerzitě.

Nejplodnější roky pro Rockera, co se psaní jeho publikací týká, byly léta 1919 - 1949. Napsal mnoho brožur, textů a děl. Roku 1919 to byl Systém rad, nebo diktatura (Räte-system oder Diktatur). O rok později vyšla brožurka, která byla vydána jako následek přijetí Rockerových zásad na sjezdu z roku 1920 - Vysvětlení zásad syndikalismu (Die Prinzipienklärung des Syndikalismus). První publikace, která bylo vydána knižně, se jmenovala Bankrot ruského státního komunismu (Der Bankrott des russischen Staatskommunismus) z roku 1921, což byla rozšířená verze textu Systém rad, nebo diktatura. V letech 1935 - 1939 se postupně v anglickém, holandském či španělském překladu vydávalo dílo Nacionalismus a kultura. Německý (zároveň i švédský či italský) překlad ale vznikl až po válce, roku 1949 pod názvem Rozhodnutí západu (Die Entscheidung des Abendlandes).

Roku 1935 se Rudolf Rocker věnoval práci Křížová cesta Ericha Mühsama (Der Leidensweg Erich Mühsams), kterou napsal na památku svého přítele

⁴³ WALTER, N., *Rocker Rudolf, 1873-1958*.

anarchisty, jež byl umučen nacisty. Příčinou napsání dalších dvou brožur - roku 1936 Pravda o Španělsku (The Truth about Spain) a v roce 1937 Španělská tragédie (The Tragedy of Spain) - byla španělská revoluce, čili boj španělských pracujících. Občanská válka, ve kterou boj vyústil, byla o rok později jakousi předlohou Rockera pro sepsání myšlenek v díle Anarchosyndikalismus (Anarcho-Syndikalism). O deset let později vyšla verze, kterou Rudolf Rocker přepracoval, pod názvem Anarchism and Anarcho-Syndikalism. Nejednalo se ovšem o nové myšlenky, ale mnoho z názorů bylo použito z již zmiňovaného díla Nacionalismus a kultura. Téhož roku, tedy v roce 1947, představil Rocker brožuru Pohled na situaci v Německu, možnosti hnutí za svobodu (Zur Betrachtung der Lage in Deutschland, die Möglichkeiten einer freiheitlichen Bewegung). O dva roky později představil Rocker dílo Průkopníci americké svobody (Pioneers of American Freedom) a nesmíme opomenout ani jeho třídní paměti, z nichž ale v roce 1956 vyšla jen část a pouze v anglickém jazyce pod názvem Londýnská léta.

Rockerova žena Milly Witcop-Rocker zemřela v roce 1953 a sám Rocker zemřel o pět let později, 19. září 1958, ve věku pětasedesáti let.

3.3.3 Anarchosyndikalismus a stát

Veškeré požadavky či postoje anarchistů či samotných anarchosyndikalistů, které by se občas mohly někomu zdát přehnané a kolikrát i neuskutečnitelné, vedly vždy k jedinému cíli, kterým bylo zlepšení situace v celé společnosti. To obnáší nejrůznější aktivity zúčastněných, případně lze využít i sílu stávk, která by požadovanou změnu zaručila.

Ač je jisté, že syndikalistická teorie byla často dosti zmatená a nepřehledná, bezpochyby její postoje zaujaly mnoho anarchistů, kteří se začali o ideje syndikalismu zajímat a dali tak vzniknout novému směru anarchosyndikalismu.

Teorie syndikalismu v mnohém vychází z myšlenek socialismu, respektive z jeho idejí. Rudolf Rocker to vyjádřil poměrně jasně touto myšlenkou: „buď bude socialismus svobodný, nebo nebude vůbec. A právě v tomto poznání spočívá

skutečné a zásadní ospravedlnění existence anarchismu.⁴⁴ Stejně jako socialismus hlásá beztřídní společnost, kde si jsou všichni rovni a tím je tedy zamezeno vykořisťování slabších silnějšími, tak i anarchosyndikalismus je této myšlence nakloněn. Usiluje o vytvoření společnosti, kde si budou všichni rovni a kapitalistické prvky budou odstraněny. Rovnosti všech jedinců má být dosaženo pomocí živelné vzpoury. Taková vzpoura ovšem nemohla nikdy úspěšně proběhnout, neboť z důvodu naplnění požadavku živelnosti neměla žádné organizační zajištění.

Jak se ale dívali stoupenci anarchosyndikalismu na samotný stát, je zřejmé. Byl pro ně pouhým politickým zprostředkovatelem a obráncem vládnoucích tříd, proto se syndikalisté nesnažili dostat se přímo k moci, ale chtěli především odstranit veškeré systémy ve společnosti, které převažovaly svou mocí nad proletariátem. Ve většině politických učení je instituce státu a jeho nadřazenost vším, přičemž jedinec, čili každý člověk je ničím. Je podřízenou součástí společnosti, ve které stát je nejmocnější a podřizuje se mu veškerá činnost. Tato mocenská nadřazenost tak způsobovala, že dělnická třída byla vykořisťována a nebylo tak daleko k přechodu k tyranii. Čili nezbytným zákrokem bylo nechat vzniknout odbory, které jsou hlasem budoucnosti a díky nim vznikne společnost bez hierarchie a nadřazenosti. Pracující se uskupí do tzv. syndikátů, které budou mezi sebou vytvářet další federace ve stejném oboru či odvětví. V těchto syndikátech bude převládat naprostá demokracie, kde všichni budou mít stejná práva a povinnosti a nastolí mezi sebou rovné poměry. Díky těmto odborům odpadne nutnost autority ve formě státu, jelikož se o veškerou samosprávu postarají odboráři sami.

Bohužel (či snad bohudík) se nikdy nepodařilo anarchosyndikalistům prosadit své ideje a to především kvůli jejich nedokonalému, lépe řečeno nepřipravenému teoretickému plánu, jak dosáhnout svého cíle. I přes veškeré prvotní nadšení anarchistů, kteří se připojili k syndikalistům, se společnost žádného uceleného závěru nedočkala.

⁴⁴ CHOMSKY, N., *Poznámky k anarchismu*.

3.3.4 Anarchosyndikalismus a ekonomika

Již v první polovině 19. století, kdy se začali postupně formovat myšlenky anarchosyndikalistů, se značně rozvíjel i jejich postoj k ekonomice a hospodářství.

Syndikalisté měli jasnou představu o tom, jaká by měla být odměna dělníka, tak aby se ukojila nejen jeho potřeba, ale aby byl výsledek pozitivní i pro společnost. Jejich představa byla následující: každý pracovník musí dostat celou částku za svou vykonanou práci, musí být ochráněn před nepravostmi zaměstnavatele, právo volit musí mít nejen muži, ale i ženy a v neposlední řadě musí být zaměstnancům poskytnuta možnost na vzdělání v ekonomické oblasti, aby se orientovali v ekonomických problémech. Nenechme se mýlit, že se syndikalisté zabývali pouze těmito požadavky, berme tyto požadavky jako počátek jejich ideologie. To vše se ovšem nemohlo uskutečnit bez toho, aby se lidé spojily dohromady a zároveň se takto pospolu snažili dojít ke stanovenému cíli. Anarchističtí syndikalisté měli jasnou představu o tom, jak spojit společnost a to vytvořením odborů, jejichž členům podají veškeré informace a nápady a kteří budou bojovat za svá postavení a osvobození se ze spárů buržoazie a nadřazenosti vlivnějších. Cílem bylo zbavit se nadvlády vykořisťovatelů a ukončit tak utlačování mas lidí.

Dle anarchosyndikalistů by měly odbory být „hrotem kopí hnutí pracujících, zocelované v každodenních bojích a prostoupené socialistickým duchem.“⁴⁵ Mělo by se jednat o jednotnou organizaci pracujících, která by bránila práva všech výrobců v dané společnosti. Činnost odborů se měla zaměřit hlavně na zvýšení životní úrovně výrobců, kterého se pracující neustále dožadovali a nikdy jim nebylo vyhověno. Také mělo být výrobcům poskytnuto vzdělání v technickém oboru. Dále měli být seznámeni s problematikou ekonomického vedení podniku, aby bylo hnutí pracujících připraveno na převzetí vedení do vlastních rukou a mohli o něj sami zodpovědně pečovat a rozvíjet ho pro sebe i společnost. Dle anarchosyndikalistů tohoto cíle totiž není žádná z politických stran schopna. Právě takové syndikáty jsou předurčením spokojenosti a slibnější budoucnosti pro společnost. Je nezbytné podat lidem pomocnou ruku v podobě důvěry, případně

⁴⁵ ROCKER, R., *Anarchismus a anarchosyndikalismus*, s. 35

sebedůvěry, aby měli chuť přetvořit dosavadní ekonomickou situaci. Nemůže existovat lepšího produktu k takové akci, než je organizace pracujících, která bude mít chuť a sílu bojovat pro lepší situaci v ekonomice či hospodářství. Celá odborová organizace by měla být založena na principu federalismu, tedy že stát se bude skládat z určitých spolků, v tomto případě syndikátů, chcete-li odborů, které budou pracovat na základě společné dohody, zájmu a komunikace mezi členy. Všichni budou mít stejná práva. Všechny organizace pracující ve stejném odvětví jsou mezi sebou spojeny a tyto jsou zároveň spojeny se všemi obory, které s daným odvětvím souvisí, tudíž jsou veškeré organizace mezi sebou propojeny.

Revoluční odboráři jsou odpůrci ekonomického vykořisťování a tak se snaží o jeho zánik. Vždy je ve společnosti vidět rozdíl mezi majetným a nemajetným obyvatelstvem a v případě druhého zmiňovaného se jedná o otroky, kteří vyrábí a produkují, ale nejsou dostatečně ohodnoceni a jsou zároveň nuceni platit těm, kteří si díky nim žijí na vysoké úrovni bez jakéhokoliv přičinění či přidání ruky k dílu. Jelikož ale celá parlamentní společnost je složena z movitých, nelze dojít nápravy skrze parlamentní volby, ale je třeba revolty, do které se zapojí veškerá síla třídy pracujících. Takové revolty se nejlépe uskutečňují skrze stávky. Ať už politické za zavedení všeobecného volebního práva nebo společenské. Především se ale jedná o jakousi přímou akci, která se vyznačuje tím, že se jedná o okamžitý boj proti ekonomickému a politickému útlaku. Nejefektivnější, co se týče přímé akce, je sociální stávka. Výrobci tolik neprosazují okamžité výsledky toho, za co bojují, ale jde jim spíše o celkovou ochranu společnosti před stávajícími problémy a také o přinucení všech výrobců k tomu, aby byli zodpovědní vůči spotřebitelům, čili i sami k sobě, jelikož logicky každý výrobce je zároveň i spotřebitel. Tímto je myšleno například používání kvalitního a zdravotně nezávadného materiálu, stavění kvalitního obydlí či nabízení kvalitních potravin. Mnohokrát totiž plno těchto (pro většinu lidí samozřejmých) věcí je nedostatečných či ne dost kvalitních, což jistě může přinášet výhody zaměstnavatelům, ale vše je ve finále jen na úkor již zmíněných spotřebitelů. Mluvíme-li o přímé akci, není možné nezmínit stávku generální, která je nejsilnějším prostředkem při dosažení nějakého stanoveného cíle. Zapojení všech pracujících znemožní pokračovat ve výrobě, ekonomika se pozastaví a dá se říci, že výrobci mají ve svých rukou zbraň, proti které těžko útočit. Většinou je taková stávka prostředkem k dosažení nějakého obecného

požadavku, jako bylo například nastolení lepších hygienických podmínek v dolech či zavedení osmihodinové pracovní doby.

Anarchisté, kteří se připojili k myšlenkám syndikalismu, vytvořili především dva hlavní rysy tohoto směru. V první řadě se jedná o odmítání běžné politiky, která je dle nich korumpující. Nezbytnou se tedy stává uplatnění moci dělnickou třídou a to především prostřednictvím bojkotů, sabotáží či stávkou, v krajním případě stávkou generální. Dělníci či rolníci jsou třídou, která je neustále utlačována továrníky, statkáři, soudci či policií, což je pro syndikalisty nepřijatelné a snaží se dojít ke změně. Syndikáty by mohly působit jako běžné odbory, kdy by hlavním úkolem bylo zajistit vyšší mzdy, kratší pracovní dobu či lepší pracovní podmínky obecně. Za druhé spatřují v syndikátech jakýsi model příští decentralizované společnosti bez hierarchie. V syndikátech ve většině případů existovala vnitřní demokracie a tak tyto skupiny mezi sebou vytvářely federace, které jsou vymezeny buď územně nebo průmyslovým odvětvím.

Práce obecně začala představovat jen cíl sama pro sebe a lidé tak zapomínali, že má být především prostředkem, který zajistí blahobyt jedincům. Pokud však práce není jen a pouze prostředkem k dosažení lepších podmínek, můžeme mluvit i o ekonomické tyranii, která vede k nesvobodě lidí.

V letech 1922-23, když se konaly nejrůznější anarchosyndikalistické konference, bylo výsledkem také založení mezinárodní aliance veškerých odborových organizací, která byla nazvána Mezinárodní dělnické sdružení (International Workingmen's Association). Toto sdružení přijalo deklaraci zásad, jež znamenala pro anarchosyndikalisty veřejné přihlášení k tomuto směru. Jedním z hlavních bodů deklarace se stal tento text, který krásně nastiňuje myšlenky syndikalismu: „Anarchosyndikalismus je zatvrdelým odpůrcem jakékoli podoby ekonomického a společenského monopolu, a usiluje o vytvoření svobodných společenstev a správních orgánů zemědělských a továrních dělníků na základě svobodného systému pracovních rad, zcela osvobozených od podřízenosti jakékoli vládě a stranám. Proti politice státu a politických stran navrhuje ekonomickou organizaci pracujících; proti vládě lidem staví správu věcí. Proto je jeho cílem ne dobytí politické moci, ale zrušení všech státních funkcí ve společenském životě. Domnívá se, že spolu s monopolem vlastnictví by měl zmizet také monopol nadvlády a že všechny podoby státu, včetně diktatury

proletariátu, budou vždy tvůrci nových monopolů a nových privilegií, a nikdy nástrojem osvobození.“⁴⁶

3.3.5 Anarchosyndikalismus a náboženství

Jak již bylo řečeno, anarchističtí syndikalisté v podstatě nikdy nepředložili ucelený návrh toho, jak by měla být společnost uspořádána dle jejich idejí a myšlenek. Nejinak tomu bylo i v případě postoje k náboženství. Ač můžeme v některých dílech syndikalistů číst o postoji k náboženství, nedokázali nikdy, i přes počáteční nefalšovaný zájem mas, zpracovat myšlenky a postoje a zorganizovat tak soustavnou a ucelenou teorii, kterou by mohli nabídnout jako závaznou práci.

Anarchosyndikalisté se museli alespoň rámcově zabývat otázkou náboženství. Jedná se totiž o formu autority, kterou obecně neuznávají a tak se jí museli ve svých pracích věnovat. Náboženství tedy bylo zmiňováno v publikacích syndikalistů především jako „myšlenkový systém motivující a vedoucí jedince k oběti i jako předobraz a základ jakékoli myslitelné autority.“⁴⁷

I když se během několika let možná změnila forma náboženství, nikdy se nemění jeho vnitřní charakter. Náboženství je bezpochyby založeno člověkem a stalo se tak z pudu sebezáchovy. Nemůže existovat náboženství bez člověka, jelikož aby náboženství mohlo předávat své teze dalším generacím, je třeba závislost člověka na vyšší síle či moci, vzniká tak absence vlastní představivosti a člověk se tak stává otrokem. Náboženstvím se v tomto případě myslí uznání a úcta k Bohu a jeho úkolem je udržet člověka v poutech závislosti. Církev se snaží získat na svou stranu co nejvíce oveček a rozšířit tak svou moc. Je tedy zřejmé, že Bůh je v této pozici vším a člověk ničím. Anarchismus je však založen na opačném postoji, čili člověk je vším a autorita, v tomto případě náboženství, ničím. Aby mohlo být dosaženo tohoto cíle, kdy bude člověk nadřazen, respektive roven všemu ostatnímu, nemůže být závislý na svrchovanosti boží a je třeba ho od církve oprostít. Dá se říci, že anarchosyndikalisté nebyli proti náboženství obecně,

⁴⁶ ROCKER, R., *Anarchismus a Anarchosyndikalismus*, s. 47

⁴⁷ TOMEK, V., SLAČÁLEK, O., *Anarchismus: Svoboda proti moci*, s. 413

ale vadila jim nadvláda, kterou vyšší moc v podobě Boha převyšovala jedince a celou společnost. Nejlepším východiskem by tedy bylo, kdyby životy lidí ve společnosti nebyly vůbec ovlivňovány náboženstvím, jelikož i ten nejmenší církevní vliv může mít negativní dopad na přirozený rozvoj člověka.

3.3.6 Anarchosyndikalismus a svoboda

Stejně jako v předchozích kapitolách se i nyní podíváme na téma svobody z pohledu anarchosyndikalismu. Anarchisté obecně brali svobodu jako jeden z nejdůležitějších atributů v životě každého člověka a snaha o její dosažení je patrná z každého spisu či projevu. Anarchosyndikalisté měli jasnou představu o anarchismu a takto ho obhajoval i Rudolf Rocker: „anarchismus není neměnným, do sebe uzavřeným společenským systémem, ale určitým směrem v dějinném vývoji lidstva, který na rozdíl od intelektuálního dozoru všech klerikálních a vládních institucí usiluje o svobodné a ničím neomezované vyjádření všech individuálních a společenských sil v životě. I pojem svobody je jen relativní a nikoliv absolutní, jelikož má tendenci neustále se rozšiřovat a rozmanitěji ovlivňovat širší společenské kruhy. Pro anarchistu svoboda není abstraktním filozofickým pojmem, ale životně důležitou konkrétní možností každé lidské bytosti, dosáhnout úplného rozvoje všech svých sil, schopností a nadání, kterými ji příroda vybavila a upnout je ku prospěchu společnosti. Čím méně je tento přirozený rozvoj člověka ovlivňován církevním nebo politickým dozorem, tím výkonnější a harmoničtější lidská osobnost bude, tím bude i lepším měřítkem duchovní kultury společnosti, v níž vyrostla.”⁴⁸

Jak je tedy patrné z předchozího textu, člověk a jeho svoboda je hlavním cílem anarchosyndikalistů. Aby mohl člověk přinést světu i sobě skutečný požitek a dosáhnout společenské i osobní změny, je třeba být svobodný a právě svoboda je jedinou inspirací k dosažení těchto změn.

Čtenář si nemohl nevšimnout propojení svobody a ekonomiky. Nejen, že syndikalističtí anarchisté usilují o svobodu jedince po stránce duševní, zároveň

⁴⁸ CHOMSKY, N., *Poznámky k anarchismu*.

se ale snaží i o vysvobození jedince z hospodářského a politického vykořisťování. Jak ovšem dosáhnout takové svobody? Opět se zde vracíme k tomu, že anarchosyndikalisté neměli zájem o získání a převzetí státní moci, aby mohli být ve vedení. Jejich cílem bylo nechat zaniknout stát a nechat sami výrobce, kteří jediní mohou nechat vzniknout nové a lepší společnosti bez panství člověka nad člověkem. Oni vytváří hodnoty k životu potřebné a bez nich se nemůže dojít k rovnosti a svobodě každého jedince. Práce se musí oprostit od veškerých pout nasazených ekonomickými vykořisťovateli a zbavit se všech institucí, procedur a politické moci, jež vedou k takovému vykořisťování. Nutně se musí založit společenství žen a mužů, kde si budou všichni rovni a jejich vztah bude založen na vzájemné kooperaci, což je v zájmu všech, celé veřejnosti. Svoboda je tedy, jak bylo již několikrát zmiňováno, nejvíce prosazovaný atribut, bez kterého nemůže být člověk plně osvobozen a je nezbytné získat svobodu pro celou společnost.

4. Komparace a zhodnocení hlavních směrů

V předchozích kapitolách jsem nabídla podrobnější pohled na jednotlivé směry kolektivistického anarchismu. Nastínila jsem a podrobně vysvětlila, jak se ten který směr (mutualismus, anarchokomunismus a anarchosyndikalismus) díval na stát, ekonomiku, náboženství a svobodu. Všechny tyto směry jsou si velmi blízké. Jejich myšlenky a ideje se ve svých cílech shodují, liší se však způsoby a názorem na to, jak těchto cílů dosáhnout.

V následujících kapitolách chci porovnat všechny tři hlavní proudy kolektivistického anarchismu a ukázat jejich podobnosti a odlišnosti v porovnávaných oblastech.

4.1 Pohled na stát

Anarchismus obecně, opomineme-li v tuto chvíli jeho konkrétní směry, zastává odmítnutí autority, kterou stát zajisté vždy byl a stále je. Nenávist ke státu je v řadách anarchistů neustále diskutována, jelikož dle nich je státní instituce největším zlem a nejnebezpečnější formou moci pro celou společnost. Z těchto obecných a velmi záporných postojů vychází i konkrétní směry anarchismu, na které se nyní blíže podíváme a porovnáme je.

Jak si tedy mutualisté, anarchokomunisté a anarchosyndikalisté představovali **uspořádání společnosti**, pokud jejich cílem je zrušení a zničení státní moci? Vesměs můžeme říci, že se ideje těchto tří směrů shodují, jelikož se snažili o vytvoření skupin, které nebudou závislé na žádné autoritě, tedy nebude třeba, aby se dále udržovala instituce a moc státu.

Mutualistické představy se zabírali vytvořením ASOCIACÍ, čili sdružení jednotlivců či skupin, které se dobrovolně spojí dohromady a budou jednat na základě svobodného rozhodnutí. Veškerá jejich činnost v rámci dané asociace, čili nové společnosti, měla stát na uzavření tzv. společné smlouvy. Tato smlouva

měla mít co do činění jen v rámci dané asociace, měla být uzavřena jen mezi členy, tedy mezi jednotlivci, v žádném případě nemělo dojít k přenášení a distribuci moci přes prostředníky či zastupitele, tedy tolik odmítanou vládu a stát. Organizace společnosti by tak závisela jen na jejích členech, jejichž dobrovolná pracovní kázeň zajistí blaho všech. Činnost společnosti by byla založena na dobré vůli všech jedinců.

Společnost musí být založena na rovnosti a svobodě všech, ovšem prostřednictvím státu se jí nikdy nedočká. Anarchokomunisté proto prosazovali, že je třeba autoritu státu odstranit a zcela zničit zlo, které představuje. Jelikož stát nedokáže zabezpečit napříč společnostmi, aby se všem jejím členům dostalo stejně, byli si rovni a měli chuť spolu žít a pracovat, je tedy nezbytné odstranit principy státní autority a vládního poručnictví vedoucího k utlačování, otročení a ničení lidských životů. Komunističtí anarchisté ve stejném případě navrhovali vznik NEZÁVISLÝCH KOMUN, které vytvoří vlastní samosprávu a budou tak samy spravovat svůj majetek. Vyrábět by se mělo pro blaho a uspokojení potřeb všech jedinců, ne jen jedné části. Ochrana majetku, půdy a členů komuny by závisela také na všech jejích členech, kterým by záleželo na osudu všech, ne jen na vlastním, proto není zapotřebí ani vojska. Společnost těchto komun by tak musela být založena na společném vlastnictví a společné práci, což by odstranilo neduhy jako je hrabivost, sobectví či chamtivost. Tyto vlastnosti by v těchto komunách zcela vymizely. Nastolena by byla přímá demokracie, která by zaručila účast všech členů na důležitých rozhodnutích. Ovšem je jasné, že pokud jakákoliv skupina žije pospolu příliš dlouho, je izolována od ostatního světa, jelikož se zabývá jen svými záležitostmi, může nastat situace, že se její členové začnou nesnášet, mít spory (kolikrát i ohledně maličností) a obecně to může přinést nejrůznější problémy. Je třeba se těmto negacím vyhnout, jelikož by mohlo velmi rychle dojít k zániku komuny. Čili anarchokomunisté navrhují, že se čas od času musí lidé přestěhovat do jiné komuny, případně založit novou obec. Také je nutné, aby mladí lidé, kteří se dostali do věku 18 či 20 let, komunu opustili a našli si nové společenství, kde budou samozřejmě přijati. Komunističtí anarchisté vychází z toho, že člověk je tvor společenský. Chce-li proto žít ve společnosti, což je pro něj přirozené, musí pro ni pracovat, věnovat jí energii a stát se jejím členem se vším všudy.

Velmi podobně se k otázce společenského života stavěli i anarchosyndikalisté. Jediných východiskem, jak dostat rovnosti všech, je založení SYNDIKÁTŮ či ODBORŮ, v nichž byla spatřována budoucnost a jež měli zničit hierarchii a nadřazenost. Syndikáty by mezi sebou tvořily federace podle shodného či příbuzného oboru podnikání. Každý odbor by měl být postaven na demokracii, což by zaručovalo stejná práva a povinnosti všech. Stát tak představuje v každém případě zlo, které překáží, jelikož celá samospráva by byla v rukou odborářů. Všichni členové daného syndikátu se musí aktivně podílet na vedení celé této společnosti. Snaha byla především o zničení stávajícího postoje, kdy stát je vším a člověk ničím. Stát byl pro syndikalisty jen politickým zprostředkovatelem a ochráncem vládnoucích tříd a tak prosazovali beztřídní společnost, které chtěli dosáhnout pomocí revolty, ve které by prostředkem nátlaku byla stávka, či sabotáž. Jelikož však anarchosyndikalisté nikdy nepředložili dost propracovaný, zorganizovaný a ucelený návrh, jak by měla společnost skutečně vypadat, nemohlo ani nikdy fungovat to, co navrhovali.

Otázka **nejvhodnější formy vlády** by se mohla zdát jasná, tedy rozhodně anarchie, jak propagovali mutualisté a syndikalisté. Je však třeba zmínit, že komunističtí anarchisté toto brali jako samozřejmost, a tak vyzdvihovali samosprávu lidu jako jedinou správnou formu vlády. Žádná jiná autorita, než že budou lidé velet sami sobě, nemůže existovat. Podíváme-li se více obecněji na myšlenky jiných směrů, zjistíme, že například liberální národohospodáři či sociální demokraté prosazovali myšlenku tzv. *laisse-faire* státu, čili státu, který zasahuje do života lidí pouze v případě nekontrolovatelných událostí (zločin, nepokoje...). Zde nacházíme další odpor anarchistů, kteří s touto myšlenkou zásadně nesouhlasili a stále trvali na odstranění státní moci. Podle nich nemůže existovat stát nezasahující do života občanů, protože tak by byl proti všem svým zásadám.

Někdy se možná může zdát, že všechny tři směry usilovali o to, aby se dostali k moci, čili svrhli nadvládu státu a získali veškerou moc, aby mohli společnost vést podle svého. Zní to logicky, ovšem nebylo tomu tak. Mutualisté, anarchokomunisté, ani anarchosyndikalisté neusilovali o to, aby vládli. Vždyť se tolik snažili o rovnost všech lidí, tudíž by při snaze dostat se k moci či nahradit stát okamžitě negovali veškeré své zásady, které prosazovali a kvůli kterým často silně bojovali. Moc nepatří nikomu a zároveň všem. Rovnost nadevše.

Vykořisťování slabších a méně majetných bylo také neustále rozebíráno. Všechny směry anarchismu ho zmiňovali jako naprosto nepřípustné. Jakékoliv panství člověka nad člověkem, tedy i majetných nad dělnickou třídou je považováno za zlo, které je třeba odstranit. Veškerá lidská rovnost, která je anarchisty prosazována, je vyloučená, bude-li společnost založena na třídní nerovnosti. Anarchokomunisté zdůrazňovali, že všechny dosavadní formy vlády podporovali třídní rozdíly, čímž nadržovaly vyšším vrstvám a proletariát neměl žádnou šanci oprostít se od vykořisťování. Jelikož si danou skutečnost sami dělníci plně neuvědomovali, anarchističtí komunisté se vrhli do boje s touto nespravedlností, která jim ve společnosti vadila. Stát nikdy nepřestane jednat ve prospěch bohatých, aniž by se zabýval nemajetnými. Nebojuje za proletariát, ale jen za bohaté vrstvy (myšleni jak jednotlivci, skupiny, tak i instituce) a za jejich majetek či monopol v různých odvětvích. Podle anarchosyndikalistů mohla veškerá tato činnost státu zajít časem až k tyranii. Aby se společnost zbavila vykořisťování slabších, moc nesmí být držena v rukou nejsilnějších. Tímto se dostáváme opět na začátek, tedy k jedinému východisku, čímž je odstranění státu.

Ke státní moci patří zajisté i **zákony**. Komunističtí anarchisté a anarchosyndikalisté jsou jednoznačně proti zákonům a žádají jejich odstranění jako nepotřebné a zlo páchající formy autority. Oproti tomu mutualisté tvrdili, že zákon je přijatelný, ovšem jen v rámci nutnosti, čili nesmí se potlačit svoboda žádného jedince. Zákon by jen určoval, kde jsou hranice a kde končí svoboda jednoho a začíná svoboda druhých.

Veškeré myšlenky ohledně státu vedly k jeho zrušení a nahrazení ho vládou proletariátu. Bezpochyby. Avšak je zde jedna výjimka, kterou zahrnuli ve svých pracích mutualisté - *Republika*. Totiž Republika nerovná se stát. Pokud by byla vedena lidem, čili každý by byl v jejím vedení a zároveň by byla založena na společenských smlouvách, byla by přípustná. Stále zde však zůstává myšlenka toho, že i v Republice si musí být všichni rovni a tak by každý vládl jen sám sobě.

To, jak mutualisté, anarchokomunisté a anarchosyndikalisté pohlíželi na stát, přináší velmi zajímavý závěr. Je v něm jasně vidět, jak se v průběhu času jejich názory na stát vyvíjely, ale vždy se vracely ke stejnému cíli, čili k jeho odstranění. Jako autorita neuspěl u žádného směru a představitelů

kolektivistického anarchismu. Nadvláda jakékoliv skupiny lidí nemá ve společnosti místo, protože podle anarchistů existuje jediný způsob, jak vytvořit zdravou a silnou společnost a to pouze skupinou sobě rovných a svobodných lidí navzájem si pomáhajících, bez jakýchkoli vykořisťovatelů.

4.2 Pohled na ekonomiku

Oblast ekonomiky byla důležitým tématem v anarchistické ideologii stejně jako otázka státu, o které je pojednáno v předchozí kapitole. Mohlo by se zdát, že stejně jako jednotlivé anarchistické proudy pohlížely velice podobně na státní instituci, budou se shodovat i v pohledu na řešení ekonomických otázek. Při bližším studiu těchto směrů vidím ale jejich největší odlišnost právě v přístupu k ekonomické oblasti. Na následujících řádcích se budu věnovat největším rozdílům a pokusím se najít i podobnost v tom, jak mutualismus, anarchokomunismus a anarchosyndikalismus přistupovali k řešení ekonomické situace.

Jako první se uceleně ekonomickou otázkou zabýval Proudhon, když se snažil vysvětlit a napravit otázku **vlastnictví**. Jeho příznivci na něho později navazovali. Vlastnictví je krádež, tak lze ve zkratce popsat postoj mutualistů. Při bližším pohledu na toto heslo zjistíme, že jeho platnost je podmíněna a platí především tehdy, pokud byl majetek získán jako nepravost, čili kdy vlastníci výrobních prostředků dostávají nezaslouženě zisk na úkor dělníků, kteří tím přicházejí o část výtěžku ze své práce. Čili ti, kteří nejsou vlastníky, jsou vykořisťováni. Je třeba totiž odlišit vlastnictví soukromé a osobní. Pokud se jedná o dělníky, kteří si k majetku přišli vlastní pílí, je na takový majetek pohlíženo kladně, jako na prostředek k budování vlastní osobnosti. Soukromé vlastnictví, anarchisty nejvíce kritizované, pro ně bylo zdrojem vykořisťování, jelikož člověk mohl vlastnit cokoliv, byť to bylo na úkor ostatních. Převážná většina lidí nebyla v situaci, kdy by si mohla dovolit kumulovat majetek. Soukromé vlastnictví považovali mutualisté za sebevraždu společnosti, které vyvolává jen násilí. Veškerý majetek by měl tedy být vlastněn jednotlivci, ovšem ti by měli tvořit

skupinu, tedy asociaci (o které je psáno v kapitole 4.1.), která bude s majetkem společně nakládat a spravovat ho. Všichni by tak měli právo na veškeré bohatství a nikdo by neměl více než druhý.

Ačkoliv mutualisté se zabývali společností spíše jako celkem, anarchokomunisté měli potřebu více se zaměřovat na jedince. Nezáleželo jim tolik na bohatství národa, ale na **potřebách každého jedince**. Nejvíce se tedy kladl důraz na jednotlivce a na to, zda má vše, co potřebuje. Velmi se kritizovalo hromadění kapitálu, o kterém se ve stávajících poměrech tradovalo, že pokud se má teď dobře jedna skupina, za čas se budou mít dobře i ostatní. To se ovšem komunistickým anarchistům nelíbilo a zabývali se jednotlivci, jejich potřebami, dostatkem jídla a oblečením a v neposlední řadě chtěli dosáhnout zajištění dostatečné zdravotní péče, jelikož v mnoho případech se těmto základním potřebám lidem vůbec nedostávalo, přestože tvrdě pracovali celé dny. Dostatkem pracovních příležitostí se anarchokomunisté zabývali také, protože ne všichni lidé měli možnost práci získat. Snažili se nastavit takový systém, kde budou i ti, kteří zaměstnání nemají, měli možnost ho získat. Chtěli k tomu použít všechna nevyužitá pole či sehnat nové kupce prodejcům majícím problémy s odbytem. Představa tedy byla jasná. Vytvořit takový koloběh, kde bude každý užitečný a zároveň dosáhne naplnění svých potřeb. Všechno je ale možné pouze za předpokladu, že bude zničena veškerá vyšší moc a lidé nebudou myslet jen na své pohodlí. Soukromníci vyrábí jen pro své dobro, ale komunističtí anarchisté chtějí, aby se vyrábělo v zájmu celé společnosti a pouze to, co je skutečně potřeba. Toho se může dosáhnout, pokud budou všechny stroje a všechny výrobní prostředky náležet všem. Až bude veškeré bohatství patřit celé společnosti, pak bude socializace úplná.

Anarchosyndikalisté se ekonomickou otázkou zabývali rovněž poměrně do hloubky, i když nikdy nedokázali jednotlivé hypotézy transformovat v ucelený manifest. Založení odborů by zajistilo vznik jednotné organizaci pracujících, která by bránila práva všech výrobců ve společnosti. Odbory by pak měli zajistit, aby se zvedla životní úroveň výrobců, kteří ještě nikdy nebyly se svými žádostmi vyslyšeni. Zároveň syndikalisté prosazovali vzdělání a seznámení s ekonomickou problematikou, jelikož chtěli, aby proletariát převzal vedení výrobních celků do svých rukou a dále je pro společnost rozvíjel. Společnost se tedy bude skládat z odborů, které budou pracovat na základě společné dohody a všichni budou mít

stejně povinnosti a práva. Ekonomickému vykořisťování musí být jednou provždy konec. Anarchosyndikalisté poukazují na nutnost odstranění rozdílu mezi majetnými a nemajetnými a také mezi dělníky a jejich vykořisťovateli, kteří získávají kapitál bez jakéhokoli vlastního přičinění. V podstatě se syndikalisté snažili o vytvoření svobodných společenstev, správních zemědělských orgánů a továrních dělníků za základě svobodného systému pracovních rad, které by měly být zcela oproštěny od podřízenosti vládě či stranám. Je tedy nutné zničit nejen monopol nadvlády, ale také monopol vlastnictví.

V anarchokolektivistických směrech se jejich myslitelé zaobírali rovněž myšlenkou **mzdy**. Zatímco mutualismus a anarchokomunismus měl jasnou představu, jak lidem vyplácet mzdu, anarchosyndikalisté na věc pohlíželi pouze okrajově, jejich představa byla, že každý pracovník musí dostat celou částku za vykonanou práci. Viděli odbory jako prostředek k zajištění vyšší mzdy do budoucna. První dva zmiňované směry prosazovali pracovní poukázky, které by měly být vypláceny každému, kdo vyrábí. Komunističtí anarchisté měli tento systém propracovanější v tom, že mzdu má dostat každý, kdo vykonal určitý počet práce a výroba daného byla považována za potřebnou. Každý by měl tedy vykonávat řemeslo, které je potřebné. Zmizí tak třídní nerovnost mezi ženami a muži či mezi venkovánem a průmyslníkem a mzda bude záviset pouze na vykonané práci. Ovšem mzda nesmí být denní, jelikož to by nahrávalo lenochům. Čím více by totiž lidé dostávali zapláceno, tím méně by vyráběli. Mzda se tedy bude dostávat za skutečně odvedené výsledky. Mutualisté rovněž chtěli, aby byla mzda vyplácena všem pracujícím a doufali, že tak zničí výnosnost kapitálu, aniž by bylo znásilněno vlastnictví. Všichni by měli vyrábět a zároveň tak dostat celý výnos své práce. Mzda, ve formě poukázek, by tak měla být zbraní proti povalečům a lenochům. Zároveň přišli s myšlenkou tzv. Lidové Banky: „Představte si sto tisíc lidí, kteří mají od této banky společný úvěr, aby si mohli opatřit pracovní nástroje, stroje, místnosti pro různé průmyslové podniky a kteří dodávají svoje výrobky do společných skladů. Každý člen této společnosti dostane pracovní poukázku (bon), která představuje počet hodin strávených v dílně a každá věc ve skladištích nese nápis, udávající, kolik hodin vyžadovala její výroba. Poukázkou kupuje se zboží. Není žádného prostředníka a žádných výloh mimo minimálních na všeobecnou administrativu a udržování skladišť. Dělník není více okrádán kapitalistou a dostává celý výnos svojí práce. Při této hypotese není

možno žádné hromadění kapitálu.“⁴⁹ Dělník by tak už neměl odvádět peníze nadřazenému, majiteli půdy či kapitalistům, ale jen minimální částku na nezbytnou administrativu.

Zatímco mutualisté chtěli změny stávajícího společenského uspořádání dosáhnout vytvořením Lidové Banky, která by veškerý kapitál a výrobní prostředky, nahromaděné úzkou vrstvou privilegovaných a mocných, rozšířila mezi potřebné a majetek by tak byl rovnoměrně rozdělen prostřednictvím výrobních a zemědělských družstev, již zmiňovaných asociací. Otázce, jak by shromáždění majetku v Lidové Bance proběhlo, se blíže nevěnuji, nicméně už z korespondence mezi Proudhonem a Marxem jednoznačně vyplývá, že odmítají jakékoliv násilí, či vnucování svých myšlenek násilnou formou.

Podobný postoj zastávali rovněž anarchosyndikalisté. Ti už se samotnému přechodu k novému politickému uspořádání věnovali blíže. Změny chtěli dosáhnout pomocí revolty. Vysvětlení je jednoduché. Pokud je parlamentní společnost složena pouze ze samých majetných, nelze tak dojít nápravy skrze parlamentní volby, ale jedině revoltou, do které se zapojí celý pracující lid. Jedná se o okamžitý odpor proti ekonomickému či politickému útlaču. Syndikalisté považovali za nejefektivnější přímou akci ve formě sociální stávky, při které by šlo spíše o ochranu společnosti a přinucení výrobců k zodpovědnosti vůči spotřebitelům. Nejradikálnějším prostředkem k získání daného cíle je pak generální stávka. Za účasti všech pracujících by byla zastavena veškerá výroba, což je zbraň, proti které nelze útočit.

Naproti tomu anarchokomunisté se v pohledu na způsob změny politické a ekonomické organizace shodovali s komunisty a jak píše Michail Bakunin, jediným východiskem je mezinárodní sociální revoluce, kdy rolníci a dělníci odstraní nadvládu kapitalistů, protože dle názoru anarchokomunistů vládu kapitalistů nelze spojovat ani se sebemenším zlepšením podmínek pro pracující.

V pohledu na ekonomii lze nejlépe zdokumentovat odlišnost jednotlivých proudů kolektivistického anarchismu. Přestože všechny tři proudy usilují o dosažení všeobecného blahobytu, každý z nich toho chce dosáhnout odlišnou cestou. Zatímco mutualismus předkládá cestu poklidného znárodnění formou Lidové Banky, anarchosyndikalismus vidí způsob, jak dosáhnout změny

⁴⁹ KROPOTKIN, P., *Nová doba*, s. 34

politického uspořádání pomocí stávek, v krajním případě stávky generální. Nejradikálnější je v tomto ohledu anarchokomunismus, který chce distribuci kapitálu zrealizovat všeobecnou sociální revolucí. V tomto ohledu se plně přiklání k ideologii komunismu, autoritu kapitálu nahrazuje autoritou proletariátu a jde tak proti stěžejní myšlence anarchismu, kterou je odmítání autority a jakéhokoliv způsobu násilného vnucování cizí vůle.

4.3 Pohled na náboženství

Jak se na situaci náboženství dívali kolektivističtí anarchisté, se zaměříme na následujících řádcích. Jak jsem již několikrát zmiňovala, autorita je pro zastánce anarchismu nepřijatelná. Náboženství, církve či Bůh je rovněž formou autority a proto je jimi také odmítána.

Anarchosyndikalisté, jako jediní nepředkládají žádný ucelený návrh, jak přenést svoje postoje do reálného světa a k náboženství se tak stavěli negativně jen proto, že v něm spatřovali formu autority a nadvlády, která byla příčinou nesvobody. Ovšem obecně jim náboženství jako takové moc nevadilo. Chtěli ho ovšem odstranit, protože nemůže samo o sobě existovat bez člověka, čímž vzniká absence lidské představivosti a člověk se stává otrokem. Stejně tak se snažili o odstranění nadvlády Boha mutualisté a nejinak tomu bylo u anarchokomunistů. Mutualisté se snažili přesvědčit člověka, že jen on sám sobě je Bohem a tak by měl také jednat. Tedy věřit jen sám v sebe a nenechat se ovlivňovat vyšší autoritou, v tomto případě církví. Jedině tak bude svobodný a nezávislý. Komunističtí anarchisté byli stejného názoru. Věřící člověk, který je podřízen náboženství, odsouvá vlastní rozum na druhou kolej a stává se z něho otrok bez vůle a svobody.

Všechny směry anarchokolektivismu zastávají názor, že ideální stav společnosti by byl bez náboženství. Komunističtí anarchisté trvali na tom, že Bůh se musí odstranit, Bůh je nic a že celé náboženství je postaveno pouze na důvěře a fantazii lidí, kteří nejsou v plné duševní síle. Je tedy nutné zbavit lidi závislosti na církvi. I syndikalisté si byli vědomi přílišné závislosti u věřících lidí, kteří se

nemohou právě kvůli náboženské závislosti přirozeně rozvíjet. Je proto třeba, aby náboženství bylo odstraněno a nezasahovalo tak do života lidí. Mutualisté se snažili zbavit svět dogmaticko-náboženských znaků a obecně bojovali proti náboženskému dogmatu.

Církev se samozřejmě snaží o získání a udržení si co nejvíce příznivců a pravda, člověk je kolikrát příliš slabý, aby odolal. Anarchokomunisté si velmi dobře uvědomovali, že nevěřící člověk může i v dospělém věku přilnout k Bohu, pokud se mu stane něco zlého a neví, jak situaci sám řešit. Pak je nejjednodušší požádat o pomoc vyšší moc, čili Boha. Upozorňují však na fakt, že každý čin je jen vůlí člověka, ne vůlí nadpřirozena a že k získání harmonie v životě není třeba žádného Boha, ale vlastního zapříčinění.

Komunističtí anarchisté se také zaobírali otázkou *Bible*, která je pro věřící psaným zákonem a jsou přesvědčeni o její pravdivosti. S tím však anarchokomunisté v žádném případě nesouhlasili, jelikož podle nich Bible zjalověla myšlenky lidí. Náboženství se vyučovalo ještě v 19. století, což bylo vystaveno anarchokomunisty velké kritice. Takové učení není totiž ničím obohacujícím, jelikož příběhy v Bibli považují za absurdní. Jak prohlašovali stoupenci komunistického anarchismu, v Bibli není nic závazného kromě toho, co si každý sám vybere.

Postoj vůči náboženským hodnotám a autoritě Boha byl u všech těchto směrů negativní a tak se k tomuto tématu také stavěli. Lidská společnost je příliš slabá, aby odolala takovému tlaku, jaký náboženství vyvíjí. Často vidíme, že i v současnosti, přihodí-li se lidem nějaké neštěstí, nebo nějakým jiným způsobem ztratí víru v sebe, nebo v tento svět, obracejí se ve svém zármutku do náruče Boha a církve. Každý z nás na existenci či neexistenci Boha pohlíží jinak, ale je jisté, že příznivci kolektivistického anarchismu se snažili o odstranění této autority.

4.4 Pohled na svobodu

Svoboda, jako hlavní cíl anarchistických kolektivistů, je zmiňována neustále, protože ať se jedná o negaci státu či náboženství, důvod je stále jen jeden, aby se lidem dostalo svobody. Věnují se jí ve (všech) svých dílech jak mutualisté, tak i anarchokomunisté a anarchosyndikalisté. Cíl jejich konání je v tomto bodě naprosto shodný - získání svobody pro každého jedince.

Svoboda každému jednotlivci - to je pro anarchisty zákon. Duševní i hmotné osvobození každého jedince, je pro ně absolutní prioritou a cílem. Ať už se v této práci věnuji vztahu anarchistů ke státu, hospodářskému uspořádání či náboženství, vždy se přitom zároveň dotýkám i tématu svobody. Chci-li se na následujících řádcích věnovat vztahu anarchistů ke svobodě, jen těžko mohu toto téma zmínit, aniž bych jej vytrhla z kontextu témat ostatních.

Zaměříme-li se na **stát**, který je anarchisty tolik zatracován, najdeme i u kolektivistických směrů velkou podobnost. Mutualisté tvrdili, že člověk nikdy nemůže být svobodný, pokud ho bude utlačovat autorita ve formě státu a pokud mu bude tato autorita zároveň nařizovat, co smí a co ne. Jedinou tolerovanou formou vlády je tedy anarchie, která je zárukou svobody jedince. Velmi podobně se státem zaobírali i anarchokomunisté a anarchosyndikalisté. U prvních zmiňovaných je skutečná svoboda opět považována v odmítání státu a zákonů, protože v jakékoliv státní formě dochází k vykořisťování a, dle anarchistů, neexistuje možnost, jak tomu ve stávajícím systému zabránit a osvobodit se. Negace státu je nutná, neboť je příliš velkou autoritou omezující svobodu. Návrh na vznik samosprávních obcí, kde budou lidé žít v rovnosti a svobodě, je pro ně jediným východiskem. Podobně i anarchosyndikalisté navrhují vznik syndikátů, ve kterých bude nastolena přímá demokracie a tím i rovnost a svoboda všech. Syndikalisté stejně tak odsuzují stát jako obránce vládnoucích tříd a snaží se o zničení každého systému, který převažuje svou mocí nad proletariátem a ubírá lidem právo na svobodu. Domnívají se, že ve stávajícím aparátu je stát vše, člověk naopak nic a to je třeba napravit. Lidé jsou podřízeni státní instituci a tím jsou nesvobodní. Veškerá nadřazenost pochází z třídního rozdělení

společnosti, jejíž zánik je pro ně jediným východiskem k získání skutečné svobody a oproštění se od vykořisťování slabších silnějšími či majetnějšími.

V otázce **ekonomiky** se mutualisté přikláněli k názoru, že svobodný člověk může být jen ten, který bude moci vyrábět a nebude muset odevzdávat sebe i svou svobodu cizí autoritě. Stát tak nahradí malovýrobci, kteří budou pracovat na základě svobodné smlouvy a budou zároveň moci volně nakládat s věcmi vlastnoručně vyrobenými a tedy zaslouženými. Osobní vlastnictví přinášelo svobodu a svoboda je rovnost. Anarchie pak nepřipouští panství libovůle. Anarchokomunisté se snažili prosadit vytvoření svobodných sdružení výrobců a spotřebitelů anarchosyndikalisté měli v plánu získat svobodu díky vzniku odborů. Lidé by se tím osvobodili, zbavili se nadvlády buržoazie - vykořisťovatelů a mohli by volně získat důstojné postavení ve společnosti. Co se práce týká, syndikalisté trvají na tom, že práce musí být jen prostředkem k dosažení lepších podmínek, jinak vede k nesvobodě lidí. Ke svobodě jedinců nepochybně také přispívá získání celé zasloužené mzdy, ochrana před nepravostmi zaměstnavatele, právo volit nejen pro muže, ale i pro ženy či možnost vzdělávat se. Změny v ekonomickém uspořádání byly pro všechny proudy kolektivistického anarchismu prostředkem k dosažení cíle, tedy získání svobody pro celou společnost.

Ani **náboženství** a církev se nevyhnuly kritice všech tří hlavních směrů kolektivistického anarchismu. Rozhodně se shodují v tom, že Bůh zasahuje do svobodného jednání člověka a ten se osvobodí jen tehdy, dokáže-li se plně odpoutat od této autority. Dle mutualistů musí člověk vidět Boha jen a pouze v sobě, věřit především sám v sebe a zároveň se podle toho i chovat. Komunističtí anarchisté zase tvrdí, že kvůli víře v nadpřirozeno se z rozumných lidí stávají otroci náboženství, kterým nezáleží na vlastním svobodném životě.

Zjednodušeně řečeno, svoboda může existovat pouze ve společnosti a bez společnosti není svobody. Svobody lze dosáhnout pouze radikální změnou politického uspořádání, které nelze uskutečnit bez reorganizace ekonomických poměrů. A právě v prostředcích, jak dosáhnout změny hospodářského uspořádání, se tři hlavní proudy nejvíce liší. Nejradikálnější formu zvolili komunističtí anarchisté. Vybrali si revoluci a tím se odchýlili od myšlenek obecného anarchismu. Mutualisté a anarchosyndikalisté dle zásad anarchismu odmítali formy násilného převratu. Jakou formu by k odstranění moci volili

mutualisté, jsem při svém studiu nenalezla, ale anarchosyndikalisté byli pro získání svobody a nezávislosti na systému za pomoci stávek.

Se svobodou jako hlavním cílem jejich konání jsem se setkávala ve všech anarchistických dílech a projevech jejich činnosti, se kterými jsem (při studiu) přišla do styku a ač se jejich myšlenky nikdy skutečně nenaplnily, často byly jejich teorie poměrně propracované.

5. Závěr

Úkolem mé diplomové práce bylo zanalyzovat problematiku hlavních proudů kolektivistického anarchismu (mutualismu, anarchokolektivismu a anarchosyndikalismu). Následně je mezi sebou porovnat a zjistit, jaké podobnosti či odlišnosti je možné mezi nimi vysledovat. V rozboru třech hlavních směrů nemohly chybět ani portréty jejich nejvýznamnějších představitelů a zastánců.

Na předchozích stránkách jsem se pokusila předložit stručně a výstižně fakta o hlavních směrech kolektivistického anarchismu. Na následujících řádcích je třeba shrnout poznatky, které jsem při studiu tohoto tématu a tvorbě práce získala, a názory, které jsem si při psaní utvořila.

Svoboda

Jako první bych se chtěla věnovat vztahu anarchistů ke svobodě. Už víme, že základní kámen anarchistické filosofie tvořil požadavek na absolutní a úplnou svobodu každého jedince. Proti tomu lze jen těžko něco namítat a na světě bych stěží našla jediného člověka, který by se dobrovolně a s chutí někomu podroboval. Už méně obtížně bychom hledali jedince, který naopak hoří touhou omezit svobodu ostatních a podrobovat si je. Tím se ale nutně dostanu ke dvěma otázkám. Jaký recept nabízí anarchismus pro získání svobody dle představ jeho vyznavačů? A jak zajistí jednotlivcům tuto nově nabytou svobodu? Odpověď na první otázku je velice jednoduchá. Je-li pro anarchistu absolutní svoboda rovna odstranění jakékoli autority, pak lze svobodu získat jedině odstraněním autority státu a náboženství (ale raději bych zde hovořila spíše o náboženském dogmatu, než o náboženství jako takovém). Ponechme odpověď na druhou otázku zatím stranou a pojďme se věnovat zpochybňovaným autoritám.

Stát

Už víme, jak pohlíželi anarchisté (a to bezvýhradně, bez ohledu na jejich další dělení do jednotlivých směrů) na stát. Stát a vláda jsou autority, které vedou ke zničení jediného a základního cíle veškerého anarchistického snažení - svobody. Je tedy třeba je odstranit. A ač byli anarchisté přesvědčeni o výhradně negativní roli státu v životě jednotlivce, zastupuje stát nesporně důležité funkce nutné pro chod společnosti. Těmi funkcemi jsou především zajištění práva a svobody, tedy ochrana slabších před silnějšími - zde stát jako nástroj používá zákon - a zajištění možnosti obživy - zde je nástrojem fungující hospodářství. Teď se mohu vrátit k odpovědi na otázku ponechanou bez odpovědi ve stati o svobodě, to jest jak hodlají anarchisté zajistit jedinci jeho nově nabytou svobodu? K zajištění svobody totiž nutně musí řešit otázku náhrady stávajících systémů. A jaké alternativy pro zajištění těchto funkcí nezbytných pro chod společnosti nabízí anarchismus? Zákon nahrazuje vzděláním, osobním vlastnictvím či uvědomělou pospolitostí. Tedy mechanismů dobře aplikovatelných v ideální společnosti, ale jen těžko v současné praxi.

Hospodářství a vlastnictví

Budu-li teď hovořit o hospodářství, musím připomenout, že pro anarchisty tvoří základ fungujícího hospodářství odstranění soukromého vlastnictví (přičemž je třeba klást důraz na slovo soukromého, neboť například mutualisté vlastnictví neztracovali globálně, ale připouštěli osobní vlastnictví. Otázkou pro mě ale nadále zůstává, jak chtějí tyto dvě formy vlastnictví odlišit a určit mezi nimi jednoznačnou hranici...) a nahrazení státu volnými formami - v případě mutualismu to byly volné výrobní asociace tvořené jednotlivci na základě svobodných smluv, anarchokomunisté nabízejí odpověď ve formě výrobně, sociálně a kulturně soběstačných komun a konečně anarchosyndikalisté by utvářeli dělnické syndikáty, jinými slovy odborové organizace, které by se slučovaly na základě předmětu (výrobní či obchodní) činnosti. Z mého pohledu jsou to všechno snadné recepty a stačí se ohlédnout ne příliš daleko do naší minulosti, abychom zjistili, že taková snadná řešení příliš nefungují, neboť moc dokáže zkorumpovat i ty nejpevnější charaktery.

Náboženství

Vrátím-li se k otázce svobody, zjišťuji, že jsem opominula zmínit ještě jednu důležitou formu autority, která byla anarchistům trnem v oku a tou je Bůh a náboženství. U náboženství víra v Boha, tedy v nejvyšší bytost stojící nad každým jednotlivcem, kde Bůh plní funkci jakéhosi dohlázeatele, už od základu zpochybňuje anarchistické pojetí svobody a omezuje suverenitu jedince a proto je třeba ji zrušit. Už tím se ale dostává do polemiky sám se sebou, protože kam se poděla svoboda věřících, kterým vnucuje dogma víry v sebe sama a ruší jejich náboženství? I v tomto případě tedy jednoduchý recept nefunguje absolutně.

Jakou roli by tedy měl hrát anarchismus v naší současné společnosti a jaké jsou jeho perspektivy směrem do budoucna? Historie nás mnohokrát poučila o tom, že zjednodušené modely v konfrontaci s realitou nefungují a ušlechtilé myšlenky bývají zneužity k osobnímu prospěchu. Hlavní úlohu anarchismu proto vidím nikoli jako hlavní a určující politický směr, ale jako důležitou součást současného demokratického uspořádání. Podle mého názoru v méně radikální podobě, kdy autority neničí, ale soustřeďuje se pouze na omezení nekontrolovatelného růstu jejich moci, plní důležitou funkci ochrany svobody v rámci současného politického uspořádání. Anarchisty tedy, zjednodušeně řečeno, vidím jako hlídací psy svobody v domě demokracie. Měli by být tou silou, která bude upozorňovat na zneužívání moci ve státním aparátu, bude omezovat moc církve a zamezovat jejímu vlivu na záležitosti státního rázu tak, aby se soustřeďovala pouze na otázky víry, případně morálky. Měla by být racionálním hlasem, který upozorňuje na nutnost zvýšení informovanosti široké veřejnosti a na důležitou roli vzdělání jako ochrany před fanatiky a před nebezpečím nástupu totalitních režimů.

6. Použitá literatura

6.1 Tištěné dokumenty

BAKUNIN, Michail. *Zpověď caru Mikuláši I.* Přel. Vincent Charvát. 2. vyd. Praha: AURORA, 1996. 148 s. ISBN 80-85974-06-1.

DANĚK, Břetislav. Je skepse vůči státu oprávněná?. In *FILOSOFICKÁ SKEPSE : Filosofický interdisciplinární seminář*. 1. vyd. Liberec: SCHOLÉ FILOSOFIA, 2003. s. 41-62. ISBN 80-902997-2-5.

FABER, Claude. *Anarchismus: příběh revolty*. 1. vyd. Praha: Levné knihy Kma, s.r.o., 2006. 63 s. ISBN 80-7309-333-2.

GIDE, Ch.; RIST, Ch. *Dějiny nauk národohospodářských: od doby fysiokratů až po naše dny*. Vyd. 2. Praha: Orbis, 1928. 487 s.

HUDEČEK, Theodor. *Peter Kropotkin: Život a dílo*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1970. 72 s.

KAŠÍK, Vladimír. *M.A.Bakunin*. Praha: SVOBODA, 1969. 302 s.

KROPOTKIN, Petr. *Anarchistická etika*. Přel. Alan Černohous. Olomouc: Votobia, 2000. 127 s. ISBN 80-7198-050-1.

KROPOTKIN, Petr. *Buřičovy řeči*. Přel. Petr Pohan. Praha: Komuna, 1907. 214 s.

KROPOTKIN, Petr. *Komunism a Anarchie*. Praha: Edice Nového kultu, 1903. 16 s.

KROPOTKIN, Petr. *Mladým lidem*. Přel. Junius. Praha: Politika pro Fr. Borovského, 1920. 68 s.

KROPOTKIN, Petr. *Nová Doba*. Přel. Vlasta Borek. Příloha „proletáře“, 1909. 99 s.

KROPOTKIN, Petr. *Paměti revolucionáře I*. Praha: Samostatnost, 1906. 185 s.

KROPOTKIN, Petr. *Paměti revolucionáře II*. Praha: Samostatnost, 1907. 217 s.

MELTZER, Albert. *Anarchismus : Argumenty pro a proti*. Praha: Anarchistický nakladatelský kolektiv, 2002. 39 s.

TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej. *Anarchismus: Svoboda proti moci*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2006. 672 s. ISBN 80-7021-781-2.

TOMEK, Václav. *Kde je vůle, tam je cesta: Gustav Landauer*. 1. vyd. Praha : MANIBUS PROPRIIS, 2008. 264 s.

TOMEK, Václav. *Za svobodu není náhrada: Rudolf Rocker*. Praha: MANIBUS PROPRIIS, 2010. 300 s.

6.2 Elektronické dokumenty

ALDRED, Guy A. *Bakunin's Writings* [online]. Indore: Modern Publishers, 1947 [cit. 2010-10-02]. Dostupné z WWW: <http://s52.ifile.it/favinh/83dh/103433581/ebooksclub.org__Bakunin__039_s_Writings.pdf>. (www.library.nu)

AVRICH, Paul. *Russian Anarchists (The Norton Library)* [online]. WW Norton & Co, 1905 [cit. 2011-26-01]. Dostupné z WWW: <http://s58.ifile.it/g430p7/cwh8/103450675/ebooksclub.org__Russian_Anarchists__The_Norton_library_.pdf>. (www.library.nu)

BAKUNIN, Michail. *Co je autorita?* [online]. 1871. [cit. 2010-09-27]. Dostupné z WWW: <http://sponte.unas.cz/Citarna/bakunin_cojeautorita.html>. (www.sponte.unas.cz)

BAKUNIN, Michail. *God and the State* [online]. New York : Mother Earth Publishing Association, 1871 [cit. 2010-09-24]. Dostupné z WWW: <http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/bakunin/godandstate/godandstate_ch1.html>. (<http://dwardmac.pitzer.edu>)

BAKUNIN, Michail. *Lidé a svoboda* [online]. Libertés, 1965 [cit. 2010-12-17]. Dostupné z WWW: <http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin_lideasvoboda.html>. (www.sponte.unas.cz)

GAMBONE, Larry. *Proudhon a anarchismus : Proudhonovo libertinské myšlení a anarchistické hnutí* [online]. Canada : Red Lion Press, 1996 [cit. 2010-11-19]. Dostupné z WWW: <<http://odpor.wz.cz/OSOBNOST/proudhon1.htm>>. (www.odpor.wz.cz)

GUÉRIN, Daniel. *Anarchism: From Theory to Practice* [online]. New York : Monthly Review Press, 1965 [cit. 2011-04-14]. Dostupné z WWW: <http://s55.ifile.it/50k2i3/zhnc/102564944/ebooksclub.org__Anarchism__From_Theory_to_Practice.pdf>. (www.library.nu)

CHOMSKY, Noam. *Poznámky k anarchismu* [online]. For Reasons of State, 1970 [cit. 2011-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://odpor.wz.cz/OSOBNOST/chomsky8.htm>>. (www.odpor.wz.cz)

CHOMSKY, Noam. *Reforma a Revoluce: Noam Chomsky o anarchosyndikalismu* [online]. [cit. 2011-01-11]. Dostupné z WWW: <<http://odpor.wz.cz/OSOBNOST/chomsky2.htm>>. (www.odpor.wz.cz)

KOLEKTIV SQUATU MILADA. *Squaterství je veřejně prospěšná práce, ne zločin* [online]. 2009 [cit. 2010-10-12]. Dostupný z WWW:

<<http://milada.org/zpravodajstvi/squaterstvi-je-verejne-prospesna-prace-ne-zlocin.php>>.

(www.milada.org)

KROPOTKIN, Petr. *Anarchism: its philosophy and ideal* [online]. San Francisco: Free Society, 1898 [cit. 2010-10-12]. Dostupný z WWW:

<http://s58.ifile.it/kxe4h5/csjh/103431143/ebooksclub.org__Anarchism__Its_Philosophy_and_Ideal.pdf>.

(www.library.nu)

KROPOTKIN, Petr. *The State: Its historic role* [online]. Colchester: Freedom Press, 1986 [cit. 2010-10-24]. Dostupné z WWW:

<http://s58.ifile.it/2fuksm/wg9h/103924617/ebooksclub.org__The_State__Its_Historic_Role.pdf>.

(www.library.nu)

MACEK, Josef. *Socialismus* [online]. Praha : Státní nakladatelství, 1925 [cit. 2010-11-20]. Dostupné z WWW: <http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/jm_soc.htm>.

(www.sds.cz)

PROUDHON, Pierre-Joseph. *What is property? An inquiry into the principles of right and of government* [online]. Forgottenbooks, 1840, 2008 [cit. 2010-09-19].

383 s. Dostupné z WWW:

http://www.forgottenbooks.org/ebooks/What_is_Property_-_9781606802120.pdf

(www.forgottenbooks.org)

ROCKER, Rudolf. *Anarchismus a anarchosyndikalismus* [online]. Přel. Ondřej Slačálek. Praha: Obzor, 2005 [cit. 2010-11-13]. Dostupné z WWW:

<<http://obzor.euweb.cz/Anarchismus-a-anarchosyndikalismus-Rocker.pdf>>.

(www.obzor.euweb.cz)

ROCKER, Rudolf. *Marxismus a anarchismus* [online]. 1920. [cit. 2010-11-12].

Dostupné z WWW: <<http://www.csaf.cz/print.php?clanok=604>>.

(www.csaf.cz)

ROCKER, Rudolf. *Nationalism and Culture* [online]. Minnesota, 1987. [cit. 2010-11-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.anarchosyndicalism.net/rocker/nc-2.htm>>. (www.anarchosyndicalism.net)

ROCKER, Rudolf. *Sovětský systém, nebo diktatura proletariátu?* [online]. 1920, [cit. 2010-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://csaf.cz/index.php?clanok=605>>. (www.csaf.cz)

SOREL, Georges. *Reflections on Violence* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2004 [cit. 2011-01-22]. Dostupné z WWW: <http://s59.ifile.it/wpclbh/g14m/103428370/ebooksclub.org__Sorel__Reflections_on_Violence__Cambridge_Texts_in_the_History_of_Political_Thought_.pdf>. (www.library.nu)

WALTER, Nicolas. *Rocker Rudolf, 1873-1958* [online]. Freedom Press, 1988 [cit. 2011-01-12]. Dostupné z WWW: <<http://libcom.org/history/articles/1873-1958-rudolf-rocker>>. (<http://www.libcom.org>)

WARD, Collin. *Anarchism : A very short Introduction* [online]. New York : Oxford University Press, 2004 [cit. 2010-09-10]. Dostupné z WWW: <http://s58.ifile.it/r2897s/r17b/102562580/ebooksclub.org__Anarchism__A_Very_Short_Introduction__Very_Short_Introductions_.pdf>. ISBN 0–19–280477–4. (www.library.nu)

7. Seznam příloh

Dotazník

Obrázek 1: Pierre-Joseph Proudhon

Obrázek 2: Michail Alexandrovič Bakunin

Obrázek 3: Petr Kropotkin

Obrázek 4: Rudolf Rocker

Obrázek 5: Georges Sorel

Dobrý den,

jmenuji se Ivana Lukešová a jsem studentka 5. ročníku Pedagogické Fakulty na Technické Univerzitě v Liberci. Prosím Vás o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který použiji při psaní své diplomové práce. Jedná se o tři otázky, kterými bych ráda zjistila, jak lidé rozumí daným výrazům ohledně anarchismu. Dotazník je zcela anonymní.

Velmi Vám děkuji za spolupráci.

1. Co znamená pojem Anarchismus?

2. Co znamená pojem Anarchosyndikalismus?

3. Které představitele Anarchismu znáte?



Pierre-Joseph Proudhon

Zdroj: www.google.cz (obrázky)



Michail Alexandrovič Bakunin

Zdroj: www.google.cz (obrázky)



Petr Kropotkin

Zdroj: www.google.cz (obrázky)



Rudolf Rocker

Zdroj: www.google.cz (obrázky)



Georges Sorel

Zdroj: www.google.cz (obrázky)